

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่องป่าแดงบ้านเรา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพชรบูรณ์ เขต 1 ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 6 ตอนดังนี้

- ตอนที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับชุมชนบ้านป่าแดง
 - ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร
 - ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตร
 - ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา
 - ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- รายละเอียดนำเสนอ ดังนี้

ตอนที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับชุมชนบ้านป่าแดง

1. ประวัติโรงเรียนบ้านป่าแดง

โรงเรียนบ้านป่าแดง ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลป่าเลา อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ห่างจากอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ประมาณ 8 กิโลเมตร ตั้งอยู่บนเนื้อที่ 8 ไร่ 24 ตารางวา

โรงเรียนบ้านป่าแดง ตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 โดยแยกออกมาจากโรงเรียนประชาบาลตำบลป่าเลา และใช้ชื่อว่าโรงเรียนประชาบาลตำบลป่าเลา 2 ใช้ศาลาการเปรียญวัดทุ่งแจ่มเป็นที่เรียน ต่อมาได้รับการสนับสนุนจากกำนันตำบลป่าเลา พร้อมด้วยนายนิ ชมมัย และนายเปรม สดใส บริจาคที่ดินฝั่งตรงข้ามวัดทุ่งแจ่ม จำนวน 8 ไร่ ให้เป็นที่ปลูกสร้างอาคารเรียนโดยใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนบ้านป่าแดง "สามัคคีวิทยาคาร" เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 จนถึง ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปัจจุบันโรงเรียนบ้านป่าแดง จำนวนนักเรียนรวมทั้งหมด 326 คน ในปัจจุบันผู้บริหาร คือ นายวุฒิสาร ทองรักษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านป่าแดง มาดำรงตำแหน่งเมื่อวันที่ 25 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2548 (แผนปฏิบัติการประจำปี 2550. หน้า 8-9)

2. อาคารสถานที่

2.1 อาคารเรียน	3 หลัง (อาคารไม้ 2 หลัง อาคารคอนกรีต 1 หลัง)
2.2 อาคารอเนกประสงค์	2 หลัง
2.3 บ้านพักครู	1 หลัง
2.4 ลานกีฬาอเนกประสงค์	1 สนาม
2.5 ห้องส้วม	3 หลัง

3. สภาพชุมชน

ลักษณะของชุมชนตั้งอยู่มีหมู่บ้าน 6 หมู่ ได้แก่ หมู่ 3, หมู่ 4, หมู่ 5, หมู่ 7, หมู่ 11 และ หมู่ 12 มีประชากร ประมาณ 3,767 คน ประชากรส่วนมากค่อนข้างยากจน ผู้มีรายได้อายุ 18 – 60 ปี เฉลี่ย 36,526.59 บาท คน/ปี (องค์การบริหารส่วนตำบลป่าเลา, จปฐ.2549) สภาพชุมชนเป็นชุมชนที่มีความเรียบง่ายใช้ชีวิตแบบวิถีไทย

4. สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านป่าแดงมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบในหุบเขา มีภูเขาล้อมรอบพื้นที่เหมาะกับการทำเกษตรกรรม อาชีพ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทางด้านเกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ศาสนา ประชาชน นับถือศาสนาพุทธ

5. วัฒนธรรม

ด้านวัฒนธรรมเป็นสังคมไทยในชนบทโดยทั่วไปประชาชนจะมีส่วนร่วมในการทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น ทำบุญวันเข้าพรรษา ฟังเทศน์มหาชาติ ทำบุญวันออกพรรษา ทอดกฐิน ตักบาตรเทโว ทำบุญผ้าป่า ทำบุญวันสงกรานต์ พิธีแห่น้ำพระทอง และวันสำคัญทางศาสนาอื่น ๆ ยึดถือประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของไทยทั้งด้านชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถตลอดจนความชำนาญในการประกอบวิชาชีพ ด้านสมุนไพร ด้านการทำขนมไทย ด้านการจักสาน เช่น สานกระด้ง สานหวด สานตะกร้า เป็นต้น

7. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน

โรงเรียนได้สำรวจและประสานงานแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนขึ้นทะเบียนไว้ ดังนี้

7.1 แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

7.1.1 ห้องสมุดโรงเรียน

7.1.2 ห้องพยาบาล

7.1.3 โรงเลี้ยงปลาของโรงเรียน

7.1.4 การเลี้ยงไก่ในโรงเรียน

7.1.5 ต้นไม้พุดได้

7.1.6 สนามกีฬาและลานกีฬาต้านยาเสพติด

7.1.7 รั้วคุณธรรม

7.2 แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

7.2.1 เชื้อนชลประทานป่าแดง

7.2.2 วัดทุ่งแจ้ง

7.2.3 วัดโพธิ์กลาง (ที่ตั้งโรงเรียนนายร้อยป่าแดง)

7.2.4 วัดเสารงทอง

7.2.5 โรงเรียนนายร้อยเก่า

7.2.6 กลุ่มออมทรัพย์บ้านป่าแดง

7.2.7 ศูนย์ข้อมูล จปฐ.บ้านป่าแดง

7.2.8 องค์การบริหารส่วนตำบลป่าเลา

7.2.9 สถานีอนามัยป่าแดง

7.2.10 การประปาส่วนภูมิภาคป่าแดง

7.2.11 สวนสมุนไพร

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2544 กำหนดให้เริ่มใช้ปีการศึกษา 2545 ในโรงเรียนนอกร่องและโรงเรียนเครือข่าย และปีการศึกษา 2546 จะเริ่มใช้พร้อมกันทุกโรงเรียนทั่วประเทศในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 4 และใช้ในชั้นเรียนถัดไปทุกปีการศึกษา ซึ่งในปีการศึกษา 2548 จะใช้ครบทุกชั้นเรียนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมีหลักการ จุดหมาย และกำหนด โครงสร้างไว้ ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2545ข. หน้า 4)

1. หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศจึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังนี้

- 1.1 เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
- 1.2 เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 1.3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ
- 1.4 เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
- 1.5 เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

2. จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดีมีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

- 2.1 เห็นคุณค่าของตนเองมีวินัยในตนเองปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์

- 2.2 มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
- 2.3 มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทาง
วิทยาการมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการ
ทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
- 2.4 มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด
การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
- 2.5 รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
- 2.6 มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
- 2.7 เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นใน
วิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 2.8 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กีฬาภูมิปัญญาไทย
ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- 2.9 รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ตั้งงามให้สังคม

3. โครงสร้าง

หลักสูตรได้กำหนดโครงสร้างตามหลักสูตร จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ สรุปได้ ดังนี้

3.1 ระดับช่วงชั้น กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน คือ
ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 ช่วงชั้นที่ 3
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 และช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6

3.2 เวลาเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้และ
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ไว้ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1–3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง
ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4–6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง
ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1–3 มีเวลาเรียนปีละประมาณ 1,000–1,200 ชั่วโมง
ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6 มีเวลาเรียนปีละไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง
โดยเฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

3.3 สาระการเรียนรู้ กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้
ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน เป็น 8
กลุ่ม คือภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและ
พลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ

3.4 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้งกลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมนักเรียน

3.5 มาตรฐานการเรียนรู้ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เป็น 2 ลักษณะ คือ มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานการเรียนรู้ ช่วงชั้นเป็น มาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่ม สามารถเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบ ในแต่ละช่วงชั้น คือชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ความสำคัญของการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 หน้า 1-3) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นว่า ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 7 ระบุว่าในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งเน้นปลูกฝังจิตสำนึก ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม และของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 39 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคลและการบริหารงานทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มาตรา 35 ระบุไว้ว่าสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเฉพาะที่เป็นโรงเรียนมีฐานะเป็นนิติบุคคลและมาตรา 37 ให้มีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ และให้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายนี้หรือในกฎหมายอื่น และมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1. อำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการศึกษาและพัฒนาสาระของหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. อำนาจหน้าที่ในการพัฒนางานด้านวิชาการและจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาร่วมกันกับสถานศึกษา

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยคณะกรรมการการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ข้อ 5 ระบุว่าให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษา” อยู่ภายใต้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและข้อ 6 ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. วางแผนการดำเนินงานวิชาการ

กำหนดสาระรายละเอียดของหลักสูตรระดับสถานศึกษาและแนวการจัดสัดส่วนสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสภาพเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่น

จากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ดังกล่าวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา นอกจากจะต้องจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเกิดความรู้คู่คุณธรรมแล้ว ยังจะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองในท้องถิ่น เรียนรู้สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ สังคม การดำรงชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม ตลอดจนทำให้มีความรักความผูกพัน และมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตในสังคม สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงต้องตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวนี้ รวมทั้งจะต้องดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผู้สอนสามารถนำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง

2. หลักการของการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้ (วิชัย วงษ์ใหญ่. 2540. หน้า 112)

2.1 การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นกระบวนการต่อเนื่อง ทั้งระยะสั้นและระยะยาวต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ อยู่เสมอ

2.2 ตลอดระยะเวลาของการนำหลักสูตรไปใช้จะมีการปรับปรุงพัฒนา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้นกว่าเดิมถ้ามีการติดตามผลและประเมินผลเป็นระยะๆ

2.3 การนำหลักสูตรไปใช้ มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางด้านวิชาชีพครู การพัฒนาเพียงด้านใดด้านหนึ่งย่อมไม่เกิดผล

2.4 การนำหลักสูตรไปใช้ ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคลากรในระดับต่าง ๆ และมีหน่วยงานที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือในด้านเทคนิควิธี

2.5 เมื่อพบปัญหาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการใช้หลักสูตร โดยวิเคราะห์ปัญหา และสาเหตุทั้งในส่วนของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร เช่น ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน และในส่วนของปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2.6 การสร้างแผนงานที่จะนำหลักสูตรไปใช้ ต้องอาศัยการเรียนรู้ในเรื่องวิธีการวางแผน ซึ่งต้องใช้เวลาพอสมควร

2.7 ผลงานของการนำหลักสูตรไปใช้ ต้องพิจารณาถึงความก้าวหน้าและประโยชน์ที่ได้รับ จะทำให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงาน

จะเห็นได้ว่า หลักการนำหลักสูตรไปใช้ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน และกำหนดขั้นตอนที่ชัดเจน มีการมอบหมายหน้าที่ในการดำเนินงาน และรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปใช้ปรับปรุงพัฒนาได้อย่างทันที่

3. บทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้

ในการนำหลักสูตรไปใช้ย่อมจะเกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ หลากหลาย แต่ละบุคคลจะมีบทบาทในการนำหลักสูตรไปใช้แตกต่างกัน ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2540. หน้า 226-230)

3.1 นักวิชาการ

นักวิชาการและศึกษานิเทศก์เป็นบุคคลที่ให้การสนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมาจากภายนอกโรงเรียน มีบทบาทประสานงาน ให้ความช่วยเหลือ ให้การแนะนำแก่ผู้สอน จึงมีบทบาทดังนี้

3.1.1 ช่วยพัฒนาครูให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร และดำเนินการเรียนการสอนตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร

3.1.2 ทำการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตรในหน่วยงานที่ใช้หลักสูตร รวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลตามหลักสูตรอีกด้วย

3.1.3 ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินการใช้หลักสูตรโดยการให้บริการวัสดุหลักสูตร และให้กำลังใจแก่ผู้นำหลักสูตรไปใช้

3.2 ผู้บริหารโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลที่ให้การสนับสนุนการนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ ในเบื้องต้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรจึงสามารถบริหารโรงเรียน จะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรจึงสามารถบริหารโรงเรียนในลำดับต่อไป เช่น การประชุมชี้แจงเกี่ยวกับหลักสูตร การจัดผู้สอนเข้าสอนได้อย่างเหมาะสม การสรรหาวัสดุหลักสูตรเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน การจัดหาแหล่งเสริมความรู้ประสบการณ์ การปรับปรุงคุณภาพครูประจำการ การนิเทศและการติดตามผล การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร เป็นต้น ผู้บริหารจึงมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตร ดังนี้

3.2.1 ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่นำมาใช้ในสถานศึกษานั้นอย่างถ่องแท้

3.2.2 ให้ความรู้เกี่ยวกับครูผู้สอนในโรงเรียนเกี่ยวกับการนำหลักสูตรมาใช้

3.2.3 ให้บริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ แก่ครู

3.2.4 ดำเนินการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรภายในโรงเรียนอย่าง

สม่ำเสมอ

3.2.5 กระตุ้นให้ครูใช้หลักสูตรอย่างถูกต้อง เช่น จัดการฝึกอบรมหรือประชุมสัมมนา เป็นต้น

3.2.6 ให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2.7 จัดระบบการบริหารหลักสูตร กระตุ้นและส่งเสริมให้ครูได้ใช้หลักสูตร

3.2.8 ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักสูตร

3.3. หัวหน้าหมวดหรือหัวหน้าสาขาวิชา ควรดำเนินการส่งเสริมการใช้หลักสูตรดังต่อไปนี้

3.3.1 ศึกษารายละเอียดและทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่ตัวเองรับผิดชอบ

3.3.2 พัฒนาครูในหมวดนั้น ๆ ให้มีความรู้ ความเข้าใจในการใช้หลักสูตรนั้น ๆ

3.3.3 ช่วยวางแผนและจัดทำแผนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตร

3.3.4 กำกับดูแลให้ครูใช้หลักสูตรตามที่กำหนด รวมทั้งการใช้สื่ออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร

3.3.5 จัดหาวัสดุ สื่อการเรียนการสอนให้บริการแก่ครูที่อยู่ภายในสายเดียวกัน

3.3.6 ดำเนินการนิเทศ ประเมินผลหลักสูตร และติดตามผลการใช้หลักสูตรของครูภายในสายอย่างสม่ำเสมอ

3.3.7 ทำการประสานงานการใช้หลักสูตรกับหมวดวิชาอื่นหรือสายวิชาอื่น

3.4 ครูผู้สอน ครูผู้สอนในฐานะเป็นผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง มีส่วนที่จะช่วยสนับสนุนในการใช้หลักสูตร ดังนี้

3.4.1 มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรทั้งในทางตรงและทางอ้อมโดยทางตรงครูจะเข้าร่วมในการพัฒนาหลักสูตรที่ส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาคจัดทำ ส่วนในทางอ้อมครูจะเป็นผู้ติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างใกล้ชิด และเสนอให้นักพัฒนาหลักสูตรดำเนินการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

3.4.2 ทำการศึกษาหลักสูตรอย่างละเอียดและเข้าร่วมการประชุมสัมมนา เรื่องการนำหลักสูตรไปใช้

3.4.3 จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรและต้องถือว่าหลักสูตรเป็นแม่บทที่ครูต้องนำไปใช้

3.4.4 ประเมินผลหลักสูตรทุกบทเรียนและทุกครั้งเมื่อได้ทำการสอน เพื่อจะได้นำผลการประเมินมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

3.4.5 ประสานงานกับครูในรายวิชาเดียวกัน เพื่อร่วมมือในการสร้างสรรค์เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกลมกลืนเป็นมาตรฐานที่ใกล้เคียงกัน

3.4.6 รายงานผลการใช้หลักสูตรต่อผู้มีอำนาจ ซึ่งได้แก่ผู้บริหารโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งประชุมปรึกษาหารือเพื่อการพัฒนาหลักสูตรร่วมกันทั้งฝ่ายบริหารและเพื่อนครู

3.4.7 พยายามคิดค้นหาวิธีการที่เหมาะสม หรือวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ที่จะทำให้นักเรียนที่นำมาใช้บังเกิดผลดีต่อผู้เรียนให้มากที่สุด

3.4.8 การพัฒนาหลักสูตรระดับห้องเรียน เป็นการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอนด้วยการวิเคราะห์หลักสูตร การวางแผนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ได้ผลงานเป็นเอกสารประกอบหลักสูตรต่าง ๆ เช่น โครงสร้างการสอน แนวการสอน แผนการสอน คู่มือครู สื่อการเรียนการสอน เครื่องมือวัดผล

3.4.9 การสอนเป็นตัวจักรสำคัญที่สุดของการนำหลักสูตรไปใช้ ต้องสอนให้สอดคล้องกับจุดหมายและจุดประสงค์ของหลักสูตร ใช้เทคนิควิธีสอนกระบวนการเรียนรู้

หลากหลายและเหมาะสม มีการวัดผลและประเมินผลอยู่เป็นระยะ ๆ สำหรับนำมาปรับปรุงแก้ไข นอกจากนี้ ประสิทธิภาพส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความเอาใจใส่ ความตั้งใจต่อการสอนของผู้สอนเอง

3.4.10 การจัดสภาพและบรรยากาศในห้องเรียน แต่ในภาพรวมยังมีสิ่งอื่นที่ช่วยเหลือเกื้อหนุนประสิทธิภาพให้ดีขึ้น เช่น การตกแต่งห้องเรียนอย่างพอเหมาะ การใช้สื่อการเรียนการสอน การจัดมุมประสบการณ์ การจัดป้ายนิเทศ กิจกรรมการประกวดการจัดแสดงผลงาน เป็นต้น

3.5 บุคลากรอื่น

บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา มีทั้งบุคคลภายในสถานศึกษา เช่น บรรณารักษ์ นักเทคโนโลยีทางการศึกษา นักวัดผลการศึกษา นายทะเบียน นักแนะแนวการศึกษา เป็นต้น และบุคคลนอกสถานศึกษา (ผู้ปกครองนักเรียน วิทยากรประจำท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น) บุคคลเหล่านี้จะมีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรดังนี้

3.5.1 บุคคลในสถานศึกษา หน้าที่ของแต่ละบุคคลในสถานศึกษา จะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะงาน แต่โดยสรุปแล้วจะมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรดังนี้

3.5.1.1 ช่วยเหลือผู้บริหารโรงเรียนและครูในการอำนวยความสะดวกและจัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

3.5.1.2 แนะนำผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียนให้เกิดความเข้าใจและมีความพร้อม

3.5.2 บุคคลนอกสถานศึกษา มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรดังนี้

3.5.2.1 ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในทุก ๆ ด้าน เพื่อการตรวจสอบหลักสูตรที่นำมาใช้กับนักเรียนในความปกครอง

3.5.2.2 ให้ความสนใจหลักสูตรที่นำมาใช้เสนอปัญหาและข้อควรแก้ไขให้กับโรงเรียนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร

3.5.2.3 ให้การสนับสนุนการนำหลักสูตรไปใช้ เช่น การให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับวัสดุ แหล่งวิทยากร สถานประกอบการเป็นวิทยากรพิเศษ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า มีบุคคลหลายฝ่ายที่มีบทบาทในการนำหลักสูตรไปใช้ หากบุคคลทุกฝ่ายที่กล่าวมาได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ก็พอเป็นที่คาดการณ์ได้ว่าการใช้หลักสูตรจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีปัญหาเกิดขึ้นน้อย อันจะช่วยให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้มากที่สุด

4. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนที่นำไปสู่การปฏิบัติซึ่งมีงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรนั้น ได้มีนักวิชาการกล่าวไว้ว่า จัดเป็นงานใหญ่ ๆ ได้ 2 งาน คืองานบริหารหลักสูตรและงานสอน (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539. หน้า 48) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 งานบริหารหลักสูตร

งานบริหารหลักสูตร เป็นการบริหารหรือจัดปัจจัยสภาพต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการสอนของครูและการเรียนของนักเรียน ผู้บริหารจะเป็นแกนนำ โดยมีผู้ช่วยฝ่ายต่าง ๆ หัวหน้าหมวดวิชา ครูวิชาการของโรงเรียน ครูผู้สอน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เสริมการบริหารหลักสูตร เช่น กรรมการบริหารโรงเรียน กรรมการบริหารวิชาการ เป็นต้น งานบริหารหลักสูตรมีกิจกรรมที่สำคัญมีดังนี้

- 4.1.1 การเตรียมบุคลากรในโรงเรียน
- 4.1.2 การจัดครูเข้าสอน
- 4.1.3 การจัดตารางสอน
- 4.1.4 การจัดบริหารวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน
- 4.1.5 การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้ใช้หลักสูตร
- 4.1.6 การนิเทศ ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร
- 4.1.7 การประชาสัมพันธ์หลักสูตรแก่ผู้ปกครองและชุมชน

4.2 งานจัดการเรียนการสอน

งานจัดการเรียนการสอน เป็นการนำหลักสูตรที่วางแผนไว้ไปสู่การเรียนการสอน ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของครูผู้สอนที่จะให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่ระบุไว้ในหลักสูตร มีกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

- 4.2.1 การวางแผนการสอน
- 4.2.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- 4.2.3 การจัดสื่อการเรียนการสอน
- 4.2.4 การวัดและประเมินผลการเรียน

จะเห็นได้ว่า การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน นับได้ว่าเป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ให้ประสบความสำเร็จ หรือ อาจกล่าวได้ว่า “ถึงแม้หลักสูตรได้ถูกสร้างและพัฒนาให้ดีเพียงใด แต่หากไม่สามารถนำไปจัดการเรียนการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรม สิ่งที่เขียนไว้ในหลักสูตรก็แทบจะไม่มี ความหมาย” นั่นเอง

4.3 เทคนิคการสอน

ฉันท ชาติทอง (2550. หน้า 91 – 96) ได้กล่าวถึงเทคนิคการสอน ซึ่งเป็นแนวทางในการนำหลักสูตรท้องถิ่น ไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

4.3.1 แบบการอภิปรายกลุ่มย่อย (Small group discussion) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สอนจัดกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อยประมาณ 4-8 คน ให้ผู้เรียนทุกคนในกลุ่มได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น ประสบการณ์ในประเด็นปัญหาที่กำหนดและสรุปผลการอภิปรายเป็นข้อสรุปของกลุ่ม โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรม 6 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย (กลุ่มละประมาณ 4-8 คน, จัดผู้เรียนนั่งเป็นกลุ่ม, ทุกคนมองเห็นกันและรับฟังการอภิปรายร่วมกันได้ดี)

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดประเด็นการอภิปราย (มาจากผู้เรียนและผู้สอน, ไม่ควรมีประเด็นมากเกินไป)

ขั้นตอนที่ 3 อภิปราย (กำหนดบทบาทหน้าที่ประธาน รองประธาน และเลขานุการ, ดำเนินการอภิปราย)

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการอภิปราย (คำตอบตามประเด็น, แต่ละกลุ่มนำเสนอผล, ชักถาม)

ขั้นตอนที่ 5 สรุปบทเรียน (ผู้สอนเชื่อมโยงข้อสรุปการอภิปรายของกลุ่มกับบทเรียนผู้สอนกับผู้เรียนร่วมกันสรุปผลกับบทเรียน)

ขั้นตอนที่ 6 ประเมินผล

4.3.2 แบบสาธิต (Demonstration method) เป็นการแสดงหรือกระทำให้ดูเป็นตัวอย่างไปพร้อม ๆ กับการบอกหรืออธิบาย โดยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

4.3.2.1 เรื่อง ประเด็น อุปกรณ์เครื่องมือ สื่อที่จะสาธิต

4.3.2.2 กระบวนการและขั้นตอนการสาธิต

4.3.2.3 การชักถาม

4.3.2.4 การปฏิบัติของผู้เรียน

4.3.3 แบบแสดงบทบาทสมมติ (Role playing) เป็นการให้ผู้เรียนแสดงบทบาทตามสถานการณ์ ประเด็นหรือปัญหาที่สมมติหรือจำลองขึ้น โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

4.3.3.1 หัวข้อเรื่อง ปัญหา สถานการณ์

4.3.3.2 บทบาทสมมติ พร้อมรายละเอียด

4.3.3.3 การแสดงและสถานที่

4.3.3.4 กติกาการแสดง

4.3.3.5 การอภิปราย แสดงความรู้สึก ความคิดเห็น

4.3.3.6 การสรุปผลการเรียนรู้

สำหรับขั้นตอนการจัดกิจกรรมประกอบด้วย ขั้นตอนเตรียมการ ขั้นเริ่มบทเรียน ขั้นเลือกผู้แสดง ขั้นกำหนดตัวผู้สังเกตการณ์หรือผู้ชม ขั้นแสดง ขั้นวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดง และขั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุป

4.3.4 แบบการแสดงละคร (Dramatization method) เป็นการแสดงบทบาทการใช้ภาษาแสดงสีหน้า ท่าทาง การเคลื่อนไหวประกอบการสนทนา ตามบทละคร ที่แต่งไว้เรียบร้อยแล้ว ผู้แสดงไม่นำบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของตนเองเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์เข้าใจความรู้สึก เหตุผล พฤติกรรมของผู้อื่น และจดจำเรื่องราวได้นาน โดยมีองค์ประกอบดังนี้

4.3.4.1 บทละคร เรื่องราว เนื้อหา บทพูด บทแสดงที่กำหนดไว้แล้วตั้งแต่ต้นจนจบ

4.3.4.2 ผู้แสดงบทบาทต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้

4.3.4.3 การแสดง

4.3.4.4 การอภิปรายเรื่องราว เนื้อหา พฤติกรรมการแสดงของผู้รับบทบาทนั้น ๆ

4.3.5 แบบสถานการณ์จำลอง (Simulation) เป็นการให้ผู้เรียนเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่สร้างขึ้นที่คล้ายกับสถานการณ์จริงมากที่สุด ทั้งสภาพแวดล้อมและปฏิสัมพันธ์ โดยมีการกำหนดบทบาท ข้อมูลกติกา ไว้ให้ผู้เรียนฝึกการคิดแก้ปัญหาและตัดสินใจจากสถานการณ์ที่เผชิญ โดยมีองค์ประกอบดังนี้

4.3.5.1 สถานการณ์ ข้อมูล บทบาทและกติกาสื่อที่สะท้อนความจริง

4.3.5.2 ผู้เรียนที่ทำหน้าที่แสดงบทบาทต่าง ๆ

4.3.5.3 ประเด็นการแก้ปัญหา ตัวลึนใจ

4.3.5.4 การอภิปรายสถานการณ์ ข้อมูล กติกา บทบาท พฤติกรรม
ผลการเรียนรู้

4.3.6 แบบเกม (Game) การให้ผู้เรียนเล่นเกมที่มีกฎเกณฑ์ กติกา เงื่อนไข ข้อตกลง ร่วมกันทำให้เกิดความสนุกสนานรำเริง เป็นการออกกำลังกาย พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น มีการนำเนื้อหา ข้อมูล พฤติกรรมจากเกมมาใช้ในการอภิปราย เพื่อสรุปผลการเรียนรู้ โดยมีองค์ประกอบของการจัดกิจกรรม ดังนี้

4.3.7 แบบเน้นกระบวนการ (Process) ผู้เรียนจะได้รับความรู้จากการลงมือปฏิบัติงานกลุ่มโดยกลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของสมาชิกแต่ละคน และสมาชิกในกลุ่มจะมีอิทธิพลและปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยมีรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบเน้นกระบวนการ (9 ขั้น) ดังนี้

ขั้นที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น

ขั้นที่ 2 คิดวิเคราะห์วิจารณ์

ขั้นที่ 3 สร้างทางเลือกให้หลากหลาย

ขั้นที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก

ขั้นที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

กำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดขั้นตอนการทำงาน กำหนดผู้รับผิดชอบ กำหนดระยะเวลาในการทำงาน กำหนดวิธีการประเมินผล

ขั้นที่ 6 ประเมินด้วยความชื่นชม

ขั้นที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ

ขั้นที่ 8 ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

ขั้นที่ 9 ประเมินผลรวม เพื่อเกิดความภาคภูมิใจ

นอกจากนี้ยังมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการอื่นได้แก่ กระบวนการสร้างความคิดรวบยอดกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการสร้างความคิด กระบวนการปฏิบัติ กระบวนการคณิตศาสตร์ กระบวนการเรียนรู้ภาษา กระบวนการกลุ่ม กระบวนการสร้างเจตคติ กระบวนการสร้างค่านิยม กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ กระบวนการสืบสวน สอบสวน

4.3.8 แบบร่วมมือ (Cooperative learning) ผู้เรียนจะได้มีส่วนร่วมและช่วยเหลือในการเรียนโดยแบ่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีโครงสร้างกลุ่มที่ชัดเจน มีการทำงานร่วมกันช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รับผิดชอบร่วมกัน โดยมีรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ ดังนี้

4.3.8.1 ร่วมหัว ร่วมคิด (Numbers Heads)

4.3.8.2 คู่คิด คู่สร้าง (Think Pair Share)

4.3.8.3 คิดคู่ สลับคู่คิด (Think Pair Square)

4.3.8.4 เล่าเรื่องรอบวง (Round robin)

4.3.8.5 อัครวินโตะกลม (Round Table)

4.3.8.6 จุดร่วมในความต่าง (Compare and Contrast)

4.3.8.7 ร่วมเรียน ร่วมรู้ (Learning Together: LT)

4.3.8.8 สืบค้นเป็นกลุ่ม (Group Investigation: GI)

4.3.8.9 สืบเสาะ ค้นหา มารวมกลุ่ม (Co-op Co-op)

4.3.9 แบบแข่งขันเป็นทีม TGT (Team Games Tournaments) จะแบ่งผู้เรียน คนละความสามารถเป็นทีมเดียวกัน กำหนดให้แข่งขันกันเรียน มีการทดสอบความรู้ความสามารถ โดยใช้เกมการแข่งขัน คะแนนที่ได้จากการแข่งขันของสมาชิก แต่ละคนในทีมจะนำมารวมเป็นคะแนนของทีม ทีมใดมีคะแนนสูงสุดเป็นทีมที่ชนะ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ ขั้นเตรียมเนื้อหา ขั้นจัดทีม ขั้นการเรียนรู้ ขั้นการแข่งขัน และขั้นยอมรับความสำเร็จของทีม

4.3.10 แบบใช้คำถาม (questioning method) มุ่งพัฒนากระบวนการคิด โดยใช้คำถามลักษณะต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความคิดเชิงเหตุผล วิเคราะห์ วิวิจารณ์ สังเคราะห์ ประเมินค่า โดยมีประเภทของคำถามที่น่าสนใจ คือถามความรู้ ถามความเข้าใจ ถามการนำไปใช้ ถามการวิเคราะห์ ถามการสังเคราะห์ ถามการประเมินค่า ถามเพื่อเปรียบเทียบ ถามเพื่อการตัดสินใจ ถามสามสัมพันธ์ระหว่างเหตุผล ถามเพื่อให้ทราบความมุ่งหมาย ถามเพื่อให้ทราบความมุ่งหมาย ถามเพื่อให้แสดงความคิดเห็น ถามเพื่อเปิดการอภิปราย ถามเพื่อให้กำหนดนิยามหรือเพื่อให้อธิบาย ถามเพื่อให้สังเกต และถามเพื่อยั่วให้เกิดคำถามใหม่ ๆ

4.3.11 แบบประกอบชิ้นส่วน (jigsaw) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากแนวความคิดการต่อภาพโดยจัดแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่ม ทุกกลุ่มทำกิจกรรมเดียวกัน มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นหัวข้อย่อย เท่ากับจำนวนสมาชิกในกลุ่ม ค้นคว้าคนหัวเรื่อง แต่ละคนเป็นผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นรวมกลุ่มเดิม อธิบายให้สมาชิกในกลุ่มทราบ ทุกคนในกลุ่มได้รู้ทุกหัวข้อเรื่อง โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรม ดังนี้ คือ ขั้นเตรียมเนื้อหาขั้นจัดกลุ่มผู้เรียนขั้นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Expert Groups) ขั้นเสนอความรู้และขั้นมอบรางวัล

4.3.12 แบบเชื่อมโยงเรื่องราว (Storyline) เป็นการนำสาระการเรียนรู้อย่าง หลากหลายมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เพื่อจัดการเรียนรู้ภายใต้หัวเรื่อง (Theme) เดียวกัน โดยผูกเรื่อง เป็นตอน ๆ (Episode) เรื่องแต่ละตอนจะต่อเนื่องกันและมีลำดับเหตุการณ์ (Sequence) และเส้นทางการเดินเรื่อง (Topic line) และใช้คำถามหลัก (Key question) เป็นตัวนำไปสู่การทำกิจกรรม (Activity) อย่างหลากหลายโดยการลงมือปฏิบัติจริง เน้นการคิด วิเคราะห์ กระบวนการกลุ่ม

4.3.13 แบบหาคำตอบจากคำถาม (SQ 3R) มุ่งเน้นสอนการเปลี่ยนหัวข้อต่าง ๆ เป็นประโยคคำถาม โดยการฝึกให้ผู้เรียนกวาดสายตาหาหัวข้อเรื่อง แล้วเปลี่ยนเป็นคำถาม ฝึกการบันทึก สิ่งที่ได้จากการอ่าน และการตรวจสอบข้อมูลที่ได้นั้นทันที ซึ่งมีความหมายของแต่ละตัวอักษรดังนี้

S = SERVEY Q = QUESTION R = READ R = RECITE R = REVIEW

4.3.14 แบบค้นพบ (Discovery method) เน้นให้ผู้เรียนหาคำตอบด้วยตนเอง โดยผู้สอนสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนเผชิญกับปัญหา โดยผู้เรียนใช้ศาสตร์สาขาที่ตนเรียนมา แก้ปัญหาสถานการณ์นั้น ๆ ซึ่งมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน (ผู้สอนกระตุ้น ได้รับความสนใจของผู้เรียน โนม น้ำเข้าสู่การเรียนรู้)

ขั้นที่ 2 ขั้นเรียนรู้ จัดแบบอุปนัยให้ค้นพบ (เตรียมการ, เสนอตัวอย่าง, เปรียบเทียบ, สรุปกฎเกณฑ์หรือข้อค้นพบ, นำไปใช้) และฝึกปฏิบัติ (ค้นพบข้อสรุปใหม่)

ขั้นที่ 3 ขั้นนำไปใช้ (ผู้เรียนเลือกทฤษฎี หลักการ กฎ ข้อสรุปที่ได้รับจากการเรียนรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาที่กำหนดให้)

4.3.15 แบบแก้ปัญหา (Problem solving method) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นกระบวนการ มีขั้นตอน มีเหตุผลด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมการ โดยผู้สอนศึกษาหลักสูตร มาตรฐานการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังอย่างละเอียด จากนั้นออกแบบการสอน วางแผนการจัดการเรียนรู้เป็นขั้นตอนตามลำดับ

ขั้นที่ 2 ขั้นการเรียนรู้

1) กำหนดปัญหา (เน้นให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพปัญหาและประเด็นต่าง ๆ ให้ชัดเจน, คำถาม ข้อมูล เงื่อนไข)

2) ตั้งสมมติฐาน (คาดคะเนคำตอบ, วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา)

3) เก็บรวบรวมข้อมูล (ค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ, จัดบันทึก)

4) วิเคราะห์ข้อมูลและทดสอบสมมติฐาน (นำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์)

5) สรุปผล (ประเมินผล, ตัดสินใจ เลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด)

ขั้นที่ 3 ขั้นประเมิน โดยผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันประเมินผลการเรียนรู้ แล้วนำผลที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนต่อไป

4.3.16 แบบคุณลักษณะ 4 แบบ (4 Mat method) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงรูปแบบการเรียนรู้ของกลุ่มผู้เรียน 4 คุณลักษณะ กับการพัฒนาสมองซีกซ้ายและซีกขวาอย่างสมดุลเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามแบบและความต้องการของตนเองเต็มศักยภาพโดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรม 8 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างคุณค่าและประสบการณ์ของสิ่งที่เรียน

- ขั้นที่ 2 ขั้นวิเคราะห์ประสบการณ์
- ขั้นที่ 3 ขั้นปรับประสบการณ์เป็นความคิดรวบยอด
- ขั้นที่ 4 ขั้นพัฒนาความคิดรวบยอด
- ขั้นที่ 5 ขั้นลงมือปฏิบัติจากกรอบความคิดที่กำหนด
- ขั้นที่ 6 ขั้นสร้างชิ้นงานเพื่อสะท้อนถึงความเป็นตนเอง
- ขั้นที่ 7 ขั้นวิเคราะห์คุณค่าและการประยุกต์ใช้
- ขั้นที่ 8 ขั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้กับผู้อื่น

4.3.17 แบบกรณีศึกษา (Case study method) ศึกษาเรียนรู้กรณีหรือเรื่องราวต่าง ๆ อาจเป็นเรื่องจริงหรือสมมุติขึ้นโดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ อภิปราย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ นำไปใช้ในชีวิตได้ โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรม ดังนี้

ขั้นที่ 1 นำเสนอกรณีศึกษา (เสนอกรณีศึกษา, กำหนดประเด็นคำถามสำหรับการอภิปราย)

ขั้นที่ 2 ศึกษา (แบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย, ผู้เรียนศึกษากรณีตัวอย่าง, ให้ความเวลาที่เพียงพอ, หาคำตอบตามประเด็น)

ขั้นที่ 3 อภิปราย (สมาชิกในกลุ่มอภิปรายร่วมกันตามประเด็นคำถาม, ได้ข้อสรุปของกลุ่ม, เสนอผลการอภิปรายเน้นเหตุผล/ความคิด)

ขั้นที่ 4 สรุปการเรียนรู้ (ผู้สอนและผู้เรียนอภิปรายคำตอบ ปัญหา มุมมองวิธีแก้ไข, ผู้เรียนสรุปสาระสำคัญ, ประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกัน)

4.3.18 แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) การดำเนินการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ (experience) ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้แล้วย้อนไปสังเกต ทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้นและนำมาคิด พิเคราะห์ไตร่ตรองร่วมกัน จนสร้างความคิดรวบยอดหรือสมมติฐานต่าง ๆ แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ ต่อไป โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรม ดังนี้

ขั้นที่ 1 การรับประสบการณ์จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม

ขั้นที่ 2 การสังเกตอย่างไตร่ตรอง

ขั้นที่ 3 การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรมและสรุปเป็นหลักการ

ขั้นที่ 4 การทดลองประยุกต์หลักการ นำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่

4.3.19 แบบระดมสมอง (Brainstorming method) ผู้เรียนทุกคนได้แสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาให้มากที่สุด โดยเสนอได้อย่างเสรี ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ แต่มีการบันทึกความคิดเห็นทั้งหมด จัดเป็นหมวดหมู่ แล้วเลือกและนำไปใช้ตามความเหมาะสม

หลักการนำหลักสูตรไปใช้ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยบุคลากรหลายฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมมือกันวางแผน เพื่อนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ เทคนิคการสอน เป็นกระบวนการที่ครูผู้สอนควรเอาใจใส่อย่างแท้จริง เพราะวิธีการสอนจะทำให้กิจกรรมที่มีในหลักสูตรเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติ “จากหลักสูตรสู่การสอน” ซึ่งครูผู้สอนมีความจำเป็นต้องรู้หลักการที่เกี่ยวกับการจัดประสบการณ์และกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักสูตร

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการจัดระบบการเรียนรู้ที่ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมาย ได้เกิดปัญญาหรือเกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ (Learning to learn) โดยมีเป้าหมาย มุ่งที่การเรียนรู้สภาพปัญหาวิธีการแก้ปัญหา และการปรับปรุงอย่างลึกซึ้ง คือให้รู้และเข้าใจอย่างกระจ่าง จนสามารถวิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ของตนเองได้ การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติจริง (Learning to do) เป็นเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อการปฏิบัติจริงจนเกิดความชำนาญจนสามารถปฏิบัติได้ในทุกสถานการณ์ รวมทั้งการเรียนรู้เพื่อ การอยู่ร่วมกัน (Learn to live together) เป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ เพื่อเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ด้วยการมีความเชื่อและตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนต้องร่วมมือกัน พึ่งพาอาศัยกันและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ทั้งนี้การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพ (Learning to be) เป็นอีกเป้าหมายหนึ่งมุ่งที่การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ออกงาม ปรับปรุงบุคลิกภาพอย่างมั่นคง เน้นการมีเหตุผล และมีวิสัยทัศน์ที่กว้างขวางด้วยความคิดตนเอง (สมนัธ ฐาตุทอง, 2550. หน้า 217)

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมนั้น จะอยู่ที่โรงเรียนแต่ละแห่ง เนื่องจากชุมชนแต่ละแห่งมักมีสภาพแตกต่างกัน นอกจากนี้ ยังเปิดโอกาสให้กับครูได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น จึงเป็นการขยายและปรับปรุงหลักสูตรระดับชาติ คำว่า “การขยาย” หมายถึง การนำทั้งจุดหมายและเนื้อหาขยายความ คือ ขยายออกจากรายชื่อให้เป็นรูปธรรม ขยายเนื้อหาเพิ่มขึ้นมีรายละเอียดที่ครูจะนำไปสอนได้ ส่วนการ “ปรับ” ก็คือการนำเอาจุดหมาย และ

เนื้อหาวิชา มาปรับให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ภูมิศาสตร์และความต้องการของประชาชน
(Beauchamp. 1981. p. 212)

สำหรับความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้มีนักการศึกษาหลายท่านกล่าวไว้
ดังนี้

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชท์ (2542. หน้า 48) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น
หมายถึง การนำหลักสูตรแกนกลาง ทั้งเอกสารหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรที่พัฒนามาจาก
ส่วนกลาง มาปรับขยาย หรือเพิ่ม หรือสร้างหลักสูตรท้องถิ่นย่อยขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพ
ชีวิตความเป็นอยู่ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น

ชนันท์ ธาตุทอง (2550. หน้า 218 อ้างอิงจากวีรบุช ปิณฑวนิช 2545. หน้า 13) ได้
กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่าหลักสูตรท้องถิ่น คือ หลักสูตรที่กำหนดให้ผู้เรียนในระดับ
การศึกษาขั้นพื้นฐานได้เรียนรู้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยในด้านเศรษฐกิจ สังคม
สิ่งแวดล้อม ประเพณี และวัฒนธรรมตลอดจนอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

นิคม ชมพูหลง (2545. หน้า 13) กล่าวว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงการที่
ท้องถิ่นปรับปรุง ขยาย หรือเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา สาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรม
ให้เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะท้องถิ่น โดยยึดหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ไม่ขัดต่อ
เจตนารมณ์ และจุดหมายของหลักสูตรแกนกลาง เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็น
จริงและความต้องการของท้องถิ่น

จากความหมายของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของนักการศึกษาข้างต้น สรุปได้
ว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น คือการปรับโครงสร้างเนื้อหา เวลาเรียน กิจกรรมการเรียนการ
สอน และเพิ่มรายละเอียดของมวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียนโดยจัดเนื้อหาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้
เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นที่ตนอาศัย ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี
ท้องถิ่น และการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากชีวิตจริง จะทำให้ผู้เรียน
สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาที่พบจากการดำรงชีวิตประจำวันได้

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน และกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งได้มีนักการศึกษาหลายท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศ เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

สังัด อุทรานันท์ (2538. หน้า 314-316) ได้เสนอขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. จัดตั้งคณะทำงาน ควรเลือกบุคคลที่มีความสามารถ และมีความตั้งใจจริง ในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ
2. ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน โดยการวิจัย สัมภาษณ์ ประชุม และสัมมนา หรือวิธีการอื่นๆ
3. กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่นว่าจะทำการพัฒนา โดยการปรับหลักสูตร หรือสร้างหลักสูตรขึ้นมา
4. พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตรกลางกับสภาพท้องถิ่น
5. ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรกลาง และหรือจัดสร้างกระบวนการวิชาขึ้นมาใหม่ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ในกรณีสร้างเพิ่มเติมควรระบุจุดมุ่งหมาย โดยสร้าง เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนการสอน และมาตรการในการวัดและประเมินผลให้ชัดเจน
6. ดำเนินการใช้หลักสูตร ในขั้นนี้การนิเทศและติดตามมีความสำคัญมาก
7. ประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นขั้นที่มีความสำคัญมาก เพราะช่วยให้ทราบว่าการใช้หลักสูตร ที่จัดขึ้นนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่
8. ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้มีความเหมาะสมต่อไป

นอกจากนี้ ใจพิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539. หน้า 134) ได้เสนอขั้นตอนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดตั้งคณะทำงานเพื่อจัดทำหลักสูตร ให้ผู้บริหารเรียนคัดเลือกครู ศึกษานิเทศก์ นักวิชาการในท้องถิ่น ตลอดจนผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดตั้งเป็นคณะทำงาน เพื่อร่างหลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นที่ 2 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน คณะทำงานต้องทำการศึกษาสภาพและความต้องการของท้องถิ่นเพื่อให้หลักสูตรนั้น ๆ เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริงโดยรวบรวมข้อมูลจากคนในท้องถิ่นด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ตอบแบบสอบถาม การสังเกต สัมภาษณ์ และความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับศักยภาพความต้องการของผู้เรียน ศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพิจารณาว่ามีส่วนใดบ้างที่ท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วม

ได้ นอกจากนี้ยัง ต้องวิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียนด้วยว่ามีจุดแข็ง จุดอ่อนอะไรบ้านเพื่อนำไปปรับปรุงโรงเรียนให้มีความพร้อมมากที่สุด และสามารถนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 3 กำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร คณะทำงานจะต้องศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียน จากนั้นกำหนดจุดประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนเมื่อเรียนจบรายวิชานั้น ๆ ที่สำคัญคือต้องเป็นจุดประสงค์ที่สามารถเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติ

ขั้นที่ 4 กำหนดเนื้อหา เป็นการนำจุดประสงค์จากขั้นตอนที่ 3 มาวิเคราะห์แล้วกำหนดเนื้อหาสาระของรายวิชาอย่างกว้าง ๆ ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของรายวิชานั้น ๆ จากนั้นจึงแยกออกเป็นเนื้อหาย่อย ซึ่งในตอนนี้สามารถปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละท้องถิ่นและผู้เรียน ตลอดจนมีความต่อเนื่องกับรายวิชาต่าง ๆ

ขั้นที่ 5 กำหนดกิจกรรม พิจารณาจากจุดประสงค์แต่ละข้อกิจกรรมที่กำหนดไม่ควรมากหรือน้อยเกินไปเน้นทักษะกระบวนการ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมโดยมีครูเป็นผู้ประสานกิจกรรมและชี้แนะ

ขั้นที่ 6 กำหนดคาบเวลาเรียน ถ้ารายวิชาที่จัดทำได้รับการกำหนดให้เป็นวิชาบังคับเลือก คาบเวลาเรียนที่กำหนดจะต้องเป็นไปตามที่ระบุไว้ในโครงสร้างของหลักสูตร ถ้าเป็นรายวิชาเลือกเสรีสามารถกำหนดตามความเหมาะสมกับจุดประสงค์ และเนื้อหาที่กำหนดให้เรียนแต่ต้องสัมพันธ์กับโครงสร้างของกลุ่มวิชาที่เป็นอยู่เดิมด้วยในกรณีที่เนื้อหาบางอย่างจัดทำเป็นหลายวิชา และอาจมีได้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ขั้นที่ 7 กำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผล คณะทำงานควรกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผลในรายวิชาที่ทำขึ้นใหม่เพื่อผู้นำไปใช้จะได้ทำการวัดและประเมินผลได้ตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรสิ่งที่ควรระบุคือรายวิชาที่สร้างขึ้นจะมีการวัดและประเมินผลแบบใดก่อนเรียน ระหว่างเรียนหรือเมื่อจบหลักสูตร ใช้วิธีการและเครื่องมือในการวัดผลอะไรใช้เกณฑ์ใดในการประเมินผล

ขั้นที่ 8 จัดทำเอกสารหลักสูตร หลังจากจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในรายวิชาใหม่แล้ว ควรจะต้องทำเอกสารหลักสูตร เช่น แผนการสอน คู่มือครู หนังสืออ่านเพิ่มเติม และสื่อต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถนำหลักสูตรไปใช้อ่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 9 ตรวจสอบคุณภาพและการทดลองใช้หลักสูตร คณะทำงานอาจจะพิจารณา ร่วมกันหรือให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร เช่น จุดประสงค์เนื้อหา กิจกรรม มีความสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร ภาษามีความชัดเจนเพียงใด เป็นต้น หากพบข้อบกพร่องหรือปัญหาจะทำการแก้ไข จากนั้นคณะทำงานจึงคัดเลือกกลุ่มทดลองและกำหนดวิธีการประเมินผลเพื่อพิจารณาว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นใหม่ และสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ไปปฏิบัติจริงได้หรือไม่

อย่างไร การทดลองใช้หลักสูตรคณะทำงานจะต้องเตรียมตัวผู้สอนให้เข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและใช้หลักสูตรเสียก่อน จากนั้น จึงทดลองให้ครูนำไปใช้ในชั้นเรียน โดยมีการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร นำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้จริงต่อไป

ขั้นที่ 10 เสนอขออนุมัติหลักสูตร เมื่อตรวจสอบคุณภาพและแก้ไขหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นเรียบร้อยแล้ว จะต้องนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่เขียนตามแบบฟอร์มที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด แล้วเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับขั้นเพื่อขออนุมัติใช้หลักสูตร โดยกระทรวงศึกษาธิการใช้หรือเผยแพร่การใช้หลักสูตร (ปัจจุบันสถานศึกษาสามารถเสนอหลักสูตรท้องถิ่นให้คณะกรรมการสถานศึกษาพิจารณาเห็นชอบ แล้วสามารถนำไปใช้ดำเนินการในสถานศึกษานั้น ๆ ได้)

ขั้นที่ 11 นำหลักสูตรไปใช้ขณะระอการอนุมัติการใช้หลักสูตรท้องถิ่น คณะทำงานจะต้องวางแผนการใช้หลักสูตร โดยเตรียมการอบรมครูเกี่ยวกับวิธีการใช้หลักสูตร โดยควรจัดในรูปแบบการประชุมเชิงปฏิบัติการ เมื่อการประชุมสิ้นสุดลงแล้วผู้บริหารหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจะต้องนิเทศติดตามผลของการใช้หลักสูตรของครูด้วย เพื่อให้การสอนเป็นไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตร

ขั้นที่ 12 ประเมินผลหลักสูตร หลังจากครูนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนระยะหนึ่งแล้ว โรงเรียนควรจัดให้มีการพิจารณาถึงคุณค่าของหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร ให้ผลตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ต้องปรับปรุงแก้ไขในส่วนใดหรือควรจะยกเลิกไป

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิวณิช (2542, หน้า 150-153) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับเขตการศึกษาไปจนถึงระดับห้องเรียนไม่ว่าจะเป็น การดำเนินงานในระดับใด หากจะให้เป็นอย่างมีระเบียบแบบแผนต้องดำเนินการอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรเลือกบุคคลที่มีความสามารถและมีความตั้งใจในการปฏิบัติงาน ประมาณ 5-7 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรอย่างน้อย 1 คน เพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายนอกนั้น ควรเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านเนื้อหาการสอนและสภาพท้องถิ่น เช่น ผู้สอน ผู้บริหารโรงเรียนศึกษานิเทศก์ นักวิชาการ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

2. ศึกษาหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาหลักสูตรระดับชาติเพื่อให้มีความเข้าใจในโครงสร้างและแนวดำเนินการของหลักสูตรแกนกลางอย่างถ่องแท้ก่อน นอกจากนั้นยังเป็นการทบทวนหรือพัฒนาจุดประสงค์ต่าง ๆ ของหลักสูตร ซึ่งอาจจะให้ได้ถึงรายละเอียดขั้นการเปลี่ยนแปลงเป็นพฤติกรรมที่คาดหวังจากตัวผู้เรียน

3. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามที่ได้เสนอมาแล้ว รวมทั้งสิ่งที่ควรเพิ่มเติมในระดับท้องถิ่น เป็นต้น การเก็บข้อมูลอาจจะรวบรวมจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ และการประชุมสัมมนา หรือวิธีการอื่นใดที่จะเป็นประโยชน์ ทำให้ทราบข้อมูลที่แท้จริงภายในสังคมของท้องถิ่น

4. การประมวลผลและพิจารณาสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่และต้องการพัฒนาในอนาคต หากข้อมูลไม่ชัดเจนจะต้องประเมินผลก่อน คณะกรรมการควรพิจารณาว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วนั้น เป็นไปตามความต้องการหรือไม่ สิ่งใดบ้างที่ต้องการและสนใจให้เกิดขึ้น นำทั้ง 2 ประเด็นมาเปรียบเทียบ เพื่อเลือกและจัดลำดับความสำคัญของข้อมูล ผลที่ได้อาจจำแนกได้เป็น 2 ประเด็นคือ

4.1 การปรับ เพิ่ม หรือขยาย หลักสูตรแกนกลาง ถ้าหากผลของการประมวลผลและพิจารณาสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นสรุปได้ว่า มีสิ่งที่ควรปรับปรุงเพิ่ม หรือขยาย หลักสูตรแกนกลางกระบวนการลำดับต่อไป ควรเป็น ดังนี้

4.1.1 จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

4.1.2 กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ เนื่องจากทุกคนจะมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนา มีบทบาทสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงควรพิจารณาบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบทั้งหมดก่อน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนในคณะผู้ทำงาน

4.1.3 คณะกรรมการ นำข้อมูลผลสรุปที่พบว่าสิ่งใดไม่ครอบคลุมหรือไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นมาดำเนินการปรับเพิ่ม หรือขยายให้มีความเหมาะสม จัดทำเป็นเอกสารประกอบหลักสูตรท้องถิ่น เช่น แนวการสอน คู่มือหนังสือเสริมประสบการณ์แล้วจึงนำเอกสารประกอบหลักสูตรเผยแพร่ในท้องถิ่น

4.1.4 การนิเทศติดตามผลการประเมินการใช้หลักสูตร เพื่อเป็นการให้คำแนะนำช่วยเหลือ ชี้แจงแก่ผู้นำหลักสูตรไปใช้เป็นติดตามผล มีการนำเอกสารประกอบหลักสูตรไปใช้ในชั้นปฏิบัติจริงมากน้อยเพียงใด กระตุ้น ส่งเสริมให้มีการใช้อย่างคุ้มค่า นอกจากนี้ยังมีการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อดี ข้อเสีย ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

4.2 การสร้างหลักสูตรย่อยเสริมหลักสูตรแกนกลาง ถ้าคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ประมวลผลและพิจารณาสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น มีข้อมูลพบว่าน่าจะมีการสร้างหลักสูตรย่อยเสริมหลักสูตรแกนกลาง กระบวนการลำดับต่อไปควรเป็น ดังนี้

4.2.1 จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยการสร้างหลักสูตรย่อยเสริมหลักสูตรแกนกลาง

4.2.2 กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

4.2.3 การออกแบบหลักสูตร อันเป็นกระบวนการในการเลือกองค์ประกอบต่าง ๆ ตลอดจนเทคนิควิธีต่าง ๆ ในการสร้างหลักสูตร ต้องไม่ขัดแย้งกับหลักสูตรแกนกลาง แต่เป็นการช่วยเสริมให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

4.2.4 การร่างหลักสูตร นำข้อมูลที่ได้จากการออกแบบหลักสูตรมาดำเนินการสร้างหลักสูตรย่อย โดยใช้หลักการและกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

4.2.5 การตรวจสอบคุณภาพและการทดลองใช้หลักสูตร คณะกรรมการต้องจัดหา หรือสรรหาคณะผู้ร่วมงาน

4.2.5.1 คณะผู้เชี่ยวชาญ ทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร จากองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรให้ครบทุกด้าน เพื่อการแก้ไขก่อนนำไปทดลองใช้

4.2.5.2 คณะผู้ทดลองใช้หลักสูตร มีการเตรียมการทดลองใช้ ซึ่งอาจจะเป็นการประชุมหรือการฝึกอบรม ทั้งนี้ คณะกรรมการต้องการการเตรียมงานด้านต่าง ๆ อำนวยความสะดวกแก่คณะผู้ร่วมงานทั้ง 2 คณะ เช่น วัสดุ หลักสูตร แผนการทำงาน งบประมาณ เป็นต้นผลที่ได้จากขั้นตอนนี้ต้องนำไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไขก่อนถึงขั้นต่อไป

4.2.6 การขออนุมัติใช้หลักสูตร คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นต้องนำหลักสูตรที่สร้างขึ้น เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับ

4.2.7 การนิเทศติดตามผลและประเมินผลใช้หลักสูตรย่อย มีหลักการและวิธีการเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นที่กล่าวมา จึงเป็นการสังเคราะห์ให้เห็นภาพรวมของลำดับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร โดยการปรับหลักสูตรแกนกลางและการสร้างหลักสูตรย่อย ซึ่งมิได้มีความแตกต่างกันในหลักการ

บุญเรือน ขจรศิลป์ และคณะ (2543. หน้า 67-69) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยความร่วมมือของโรงเรียนและชุมชน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการต่อการจัดหลักสูตรท้องถิ่น และวิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียนและชุมชน

2. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยความร่วมมือของชุมชน โรงเรียน ผู้เชี่ยวชาญ และคณะผู้วิจัย

3. เตรียมบุคลากร

4. จัดประชุมผู้ปกครอง

5. นำหลักสูตรไปทดลองใช้

6. จัดการติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรในระยะแรก
7. จัดสัมมนาเพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข
8. ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ แล้วนำหลักสูตรไปใช้
9. ประเมินสถานะที่เปลี่ยนแปลงไป
10. โรงเรียนและชุมชนปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรและดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่าง

ต่อเนื่อง

ลำลี ทองธิว (2544. หน้า 89) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่ามีขั้นตอน ดังนี้
 ขั้นที่ 1 ครูศึกษาข้อมูลท้องถิ่น ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และแนวการมองปัญหาของชุมชน ตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ และวิธีการแก้ปัญหา เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาสร้างเป็นเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ในหลักสูตรท้องถิ่น พร้อมกันนั้นครูได้สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน ในลักษณะแนวราบ (Horizontal relationship) สร้างบรรยากาศการเข้าเป็นเครือข่ายหนึ่ง ของชุมชนเพื่อเริ่มกระบวนการทำงานในรูปแบบแนวร่วมกับชาวบ้าน (collaborative model)

ขั้นที่ 2 ครูและชาวบ้านเข้าเป็นแนวร่วม จัดตั้งคณะกรรมการกำหนดรูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นตามแนวปรัชญาการศึกษาสำหรับท้องถิ่น (Rural philosophy for education) โดยยึดเป้าหมาย สาระ และกระบวนการเรียนรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก และช่วยกันคัดสรรนำความรู้รวมทั้งประสบการณ์บางเรื่องเท่าที่จำเป็นที่นำเสนอในหลักสูตรแกนกลางมาบูรณาการเข้ากับสาระของท้องถิ่นเพื่อเสริมให้หลักสูตรท้องถิ่นมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 3 ครูสร้างหลักสูตรท้องถิ่นพร้อมทั้งจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร เป็นเอกเทศจากหลักสูตรแกนกลาง ทั้งนี้ กระทำภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการชุมชน

ขั้นที่ 4 ครูนำหลักสูตรที่ได้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ตรวจสอบความสมบูรณ์ตามหลักการสร้างหลักสูตร แล้วจึงนำไปเสนอคณะกรรมการชุมชน เพื่อตรวจรับรองขั้นสุดท้ายก่อนนำไปทดลองใช้

ขั้นที่ 5 ครูทำการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรท้องถิ่นตามคำแนะนำของคณะกรรมการชุมชนและตามผลการทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 6 ครูนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้โดยพิจารณาบริบทของโรงเรียน

ขั้นที่ 7 ครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ร่วมกันให้ความรู้และฝึกทักษะให้แก่แก่นักเรียน ทำการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

ขั้นที่ 8 คณะกรรมการชุมชนประเมินผลกระทบของหลักสูตรต่อชุมชน

นิคม ชมภูหลง (2545. หน้า 111) ได้กล่าวถึง กระบวนการและขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรไว้ 20 ขั้นตอน ดังนี้

1. แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรที่เกี่ยวข้องหลาย ๆ ฝ่าย จำนวนประมาณ 5-7 คน อาจประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียนครูผู้สอน ศึกษานิเทศก์นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ผู้แทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อเป็นคณะกรรมการและที่ปรึกษา การพัฒนาหลักสูตร

2. ศึกษาหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลางให้เข้าใจในหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง ของรายวิชาที่จะพัฒนา และศึกษาข้อบกพร่องของหลักสูตรแม่บทในส่วนที่ไม่เอื้อหรือไม่มีเนื้อหาที่ สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น

3. สำรวจข้อมูลทั่วไปของท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรธรรมชาติทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรมนุษย์ หรือภูมิปัญญาในท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น แนวโน้มของการพัฒนา สิ่งที่มี ผลกระทบต่อการจัดการศึกษา ศักยภาพของโรงเรียน และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นแล้ว รวบรวมเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

4. ศึกษาความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จากผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน โดยการสัมภาษณ์ หรือใช้ แบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์ เพื่อตัดสินใจเลือกเรื่องที่จะพัฒนา

5. กำหนดเรื่อง กลุ่มประสบการณ์ วิชา ระดับชั้น ที่จะพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นและศึกษา ข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับเรื่องที่จะพัฒนาโดยละเอียด จากภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

6. กำหนดรูปแบบหรือลักษณะการพัฒนากурсที่จะใช้รูปแบบ 5 ลักษณะ คือ

6.1 ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม

6.2 ปรับรายละเอียดของเนื้อหา

6.3 ปรับปรุงและหรือเลือกการเรียนให้เหมาะสม

6.4 จัดทำสื่อการเรียนขึ้นใหม่

6.5 จัดทำคำอธิบายรายวิชาเพิ่มเติม

7. เขียนหลักสูตรฉบับร่าง ซึ่งประกอบด้วย คำชี้แจง เหตุผลความจำเป็น ในการพัฒนา หลักสูตร หลักการของหลักสูตร จุดประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างเนื้อหา อัตราเวลาเรียน แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล คำอธิบายรายวิชา ตารางวิเคราะห์หลักสูตร จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม และรายละเอียดของเนื้อหาของแต่ละหน่วยโดย

ละเอียดพร้อมภาพประกอบทุกขั้นตอน และบรรณานุกรม ซึ่งจะต้องปรึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง แล้วจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

8. สร้างแบบประเมินหลักสูตรฉบับร่าง ซึ่งประกอบด้วยข้อบ่งชี้ในการประเมิน คือ จุดมุ่งหมายโครงสร้างเนื้อหา อัตราเวลาเรียนสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล

9. ประเมินหลักสูตรฉบับร่าง นำหลักสูตรฉบับร่างพร้อมแบบประเมินหลักสูตรให้ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรด้านเนื้อหา ด้านการวัดผลประเมินผล รวมทั้งผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่นประเมินพร้อมทั้งคำแนะนำต่าง ๆ

10. ปรับปรุงหลักสูตรตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ แล้วจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

11. จัดทำแผนการสอน โดยเริ่มจากการวิเคราะห์หลักสูตรจากคำอธิบายรายวิชาของเรื่องที่จะพัฒนา แล้วจัดทำกำหนดการสอน แผนการสอน ใบบทความรู้ ใบบทงาน สื่อประกอบการเรียนการสอน และวัดพฤติกรรมระหว่างเรียน และแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

12. สร้างแบบประเมินแผนการสอน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญที่ต้องประเมิน คือ สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน แบบวัดผลประเมินผลและความสอดคล้อง

13. ประเมินแผนการสอน นำหลักสูตรที่ปรับปรุงแล้ว และแผนการสอนไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมิน

14. ปรับปรุงแผนการสอนตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

15. ทดลองใช้หลักสูตรและแผนการสอนกับนักเรียนกลุ่มเล็ก เพื่อนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข และก่อนที่จะนำหลักสูตรไปใช้กับกลุ่มใหญ่โดยตนเอง หรือให้คนอื่นสอนแทน จะต้องจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตรโดยระบุขั้นตอนต่าง ๆ อย่างละเอียด ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบรวมทั้งการเชิญวิทยากร ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องมีการวางแผนการเชิญให้เรียบร้อย

16. สร้างแบบประเมินผลการใช้หลักสูตรทั้งระบบ โดยประเมินด้านบริบท ด้านปัจจัยด้านกระบวนการ และด้านการผลิต

17. ประเมินผลการใช้หลักสูตร โดยครูผู้สอน ผู้บริหารโรงเรียน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน

18. ปรับปรุงหลักสูตร แผนการสอน สื่อและเครื่องมือวัดผลประเมินผลให้สมบูรณ์และมีคุณภาพ

19. เผยแพร่หลักสูตร ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกระดับทราบ

20. รายงานผลการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาสำหรับการประเมินคุณภาพภายในและภายนอก ตามมาตรา 47 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หรือเพื่อส่งเป็นรายงานวิชาการขอกำหนดตำแหน่งให้สูงขึ้น

นอกจากนี้ ทาบา (Taba. 1962. p. 12) มีความเห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรเป็นงานของความคิดที่มีลำดับและลำดับนั้นคือ

1. การวินิจฉัย ความต้องการ (cyanosis of Need) สำรวจความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม
2. กำหนดจุดประสงค์ (formulation of objective) กำหนดจุดประสงค์ที่ชัดเจน และเข้าใจตรงกันตามสังคมต้องการ
3. การเลือกเนื้อหาสาระ (selection of content) เลือกเนื้อหาสาระที่ต้องนำมาสอนให้ตรงกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม
4. จัดเนื้อหาสาระ (organization of content) จัดระเบียบจัดลำดับแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาสาระที่คัดเลือกไว้ในขั้นที่ 3
5. เลือกประสบการณ์เรียนรู้ (selection of learning experiences) คัดเลือกประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ซึ่งจะนำมาเสริมเนื้อหาสาระให้สมบูรณ์
6. เลือกประสบการณ์เรียนรู้ (organization of learning experiences) จัดระเบียบ จัดลำดับแก้ไขปรับปรุงประสบการณ์ต่าง ๆ
7. ตัดสินใจว่ามีเนื้อหาสาระประสบการณ์อะไรที่จะต้องประเมินผลว่าได้มีการเรียนรู้ตรงกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใดและกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีประเมินผลอย่างไร มีอะไรที่จะช่วยในการประเมินผลได้บ้าง (determination if what to evaluate and the ways and means of doing it)

โซเวลล์ (Sowell. 1996. p. 26-27) ได้เสนอกระบวนการในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรในระดับท้องถิ่น โดยกระบวนการนี้เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร และได้มีการทดลองใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในนิวยอร์ก และเป็นกระบวนการที่มีการตรวจสอบคุณภาพผลการเรียนรู้ (learning outcomes) โดยคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรซึ่งกระบวนการดังกล่าว ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 6 ขั้นตอน คือ

1. ตรวจสอบภาพรวมทั้งหมด และประเมินความต้องการจำเป็นในการจัดการศึกษา (overall review and needs assessment)
2. พัฒนาปรัชญา เป้าหมาย และวัตถุประสงค์การจัดการเรียนการสอน (development if philosophy, goals, and objectives)

3. ออกแบบหลักสูตรและดำเนินการเขียนหลักสูตร (curriculum design and writing)
4. นำหลักสูตรไปทดลองใช้ (piloting)
5. นำหลักสูตรไปใช้ (implementation)
6. ประเมินผลหลักสูตร (evaluation)

จากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นข้อต้นแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นต้องกระทำเป็นกระบวนการอย่างมีขั้นตอนตั้งแต่การเริ่มสำรวจสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น จนถึงการปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้พัฒนาขึ้นให้มีความสมบูรณ์สนองตอบปัญหาและสอดคล้องโครงสร้างกลางของหลักสูตรนั้น

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตร

พิสนุ พง (2549. หน้า 135 - 149) ได้กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรเป็นการวัดและเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์พิจารณาตัดสินว่ามีคุณค่าบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด ซึ่งมีความสำคัญต่อการศึกษามาก เนื่องจากหลักสูตรเป็นกลไกสำคัญของการศึกษาทุกระดับดังกล่าวแล้ว ซึ่งในที่นี้ จะกล่าวถึงความสำคัญของการประเมินหลักสูตร แนวทางการประเมินหลักสูตรขั้นพื้นฐาน และขั้นตอนการประเมินหลักสูตร ดังนี้

1. ความสำคัญของการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรหลายประการ คือ

- 1.1 ทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ทราบความจำเป็นและความต้องการของประชากรเป้าหมายของหลักสูตร เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสภาพสังคมและผู้เรียน
- 1.2 ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง แผนงานกิจกรรมและหลักสูตรให้เหมาะสมก่อนนำไปปฏิบัติ เพื่อลดโอกาสเสี่ยง อุบัติเหตุ ที่จะทำให้หลักสูตรล้มเหลว
- 1.3 การประเมินหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น จะทำให้ทราบความเหมาะสมของตัวหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น ว่าเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ควรจะปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องตรงกับวัตถุประสงค์ที่พัฒนาขึ้น

1.4 การประเมินความก้าวหน้าของการนำหลักสูตรไปใช้ ทำให้ผู้รับผิดชอบการพัฒนาหลักสูตรทราบจุดเด่น จุดด้อยของการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาบุคลากร กิจกรรมการเรียน การพัฒนาสื่อ การพัฒนาสื่อการเรียน การวัดและการประเมินผลการเรียนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพผลของการใช้หลักสูตร

1.5 การประเมินความสำเร็จของหลักสูตร จะทำให้ทราบว่า การใช้หลักสูตรได้ผลตาม จุดมุ่งหมายหรือไม่ ผู้เรียนมีความสามารถเพียงใด ผู้สำเร็จการศึกษานำความรู้ไปใช้ได้มากน้อย เพียงใด คุ่มค่าหรือไม่ ควรจะปรับปรุงและพัฒนาส่วนใด เพื่อเป็นการลดโอกาสการสูญเสียเปล่าอีก ทางหนึ่ง

1.6 การประเมินหลักสูตรจะทำให้ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและผู้ใช้หลักสูตรทราบจุดอ่อน ของหลักสูตร จะเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นรวมทั้งหาก ผู้รับผิดชอบมองเห็นความสำเร็จในการนำหลักสูตรไปใช้ ก็จะทำให้เกิดแรงจูงใจหรือสร้างขวัญ กำลังใจในการปฏิบัติงานต่อไป

2. แนวทางในการประเมินหลักสูตร

โดยทั่วไปผู้สร้างหรือพัฒนาหลักสูตรจะเสนอรายละเอียดต่างๆ ครอบคลุม ตั้งแต่หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง การจัดหลักสูตร การจัดเวลาเรียน การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ สาระการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เกณฑ์การสำเร็จ การศึกษา การเทียบโอนผล การจัดทำหลักสูตรเฉพาะของสถานศึกษา และการกำกับติดตาม ประเมินและรายงานหลักสูตร

สำหรับการกำกับติดตาม ประเมินและรายงานผลหลักสูตรนั้น กรมวิชาการ (2545 ค. หน้า 34) ได้เสนอความเป็นมาและแนวทางทางการกำกับติดตาม ประเมินและรายงานหลักสูตร โดยสรุปดังนี้

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญในการให้ทุก ส่วนทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษา และกระจายอำนาจการศึกษาลงไปยัง ท้องถิ่นโดยตรง โดยเฉพาะสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้จัดการเรียนการสอน ดังนั้น เพื่อให้ผลผลิตทางการ ศึกษา คือ ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและ สังคม จำเป็นต้องมีระบบการกำกับ ติดตาม ประเมินรายงานผลการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ ทุกกลุ่มทุกฝ่ายมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาเห็นความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค ตลอดจนให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนการวางแผน และดำเนินงานการจัด การศึกษาให้มีคุณภาพอย่างแท้จริง

การกำกับ ติดตาม ประเมินและรายงานผลการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่เป็นกลไกกลไกหนึ่งของการประกันคุณภาพการศึกษาให้เป็นที่มาตามที่มาตราฐานกำหนด โดยต้องมีการดำเนินการที่เป็นระบบเครือข่าย ครอบคลุมทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกกระทรวง ตั้งแต่ระดับชาติ เขตพื้นที่ และสถานศึกษา ในรูปแบบของคณะกรรมการที่มาจากบุคคลทุกระดับและทุกอาชีพ ในการกำหนดดูแลและประเมินผลต้องมีการรายงานผลจากทุกระดับให้ทุกฝ่ายรวมทั้งประชาชนทั่วไปทราบ เพื่อค้นหาแนวทางร่วมกันพัฒนาคุณภาพต่อไปและเพื่อให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษามีคุณภาพอย่างแท้จริง ต้องมีการประเมินผลการจัดการศึกษาทั้งระดับชาติ เขตพื้นที่ และสถานศึกษา

3. ขั้นตอนการประเมินหลักสูตร

3.1 การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร

ในขั้นตอนนี้จะศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น 9 ประการ ซึ่งค่อนข้างทำได้ง่ายในประเด็นเอกสารต่างๆ เนื่องจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2545 เป็นหลักสูตรกลางที่เผยแพร่ทั่วไป ทั้งในรูปแบบของเอกสารและเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องจะต้องศึกษา และนำหลักสูตรไปใช้ด้วย แต่อาจจะประสบปัญหาหรือเรื่องข้องของหลักสูตรที่กว้างขวาง สาระที่จะประเมินมีมาก

3.2 ศึกษารูปแบบหรือแนวทางประเมิน

ในกรณีใช้รูปแบบการประเมิน รูปแบบการประเมินที่นำมาใช้ประเมินหลักสูตรที่ผ่านมากเกือบทั้งหมดจะใช้รูปแบบชิปป์ และใช้รูปแบบของสแตกบ้างเล็กน้อย กรณีที่ผู้ประเมินไม่ยึดรูปแบบใดก็อาจมีบ้าง โดยเฉพาะการประเมินหลักสูตรฝึกอบรมขนาดเล็ก สำหรับในที่นี้เพื่อให้เห็นความแตกต่างกันบ้างจะเลือกใช้รูปแบบการประเมินของหลักสูตรของสแตคนำมาใช้

3.3 การกำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน

ขั้นตอนนี้เนื่องจากใช้รูปแบบการประเมินของสแตก สามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นการประเมินได้ คือ สิ่งนำ การปฏิบัติ และการผลิต โดยแยกเป็นประเด็นตามเมตริกภาคบรรยายที่คาดหวังและเกิดขึ้นจริง และเมตริกตัดสินคุณค่าเกี่ยวกับมาตรฐานและการตัดสิน ทั้งนี้ จะนำสาระของรูปแบบสแตกมาปรับให้อยู่ในรูปตาราง นอกจากนี้จะใช้รูปแบบการประเมินของสแตก มาช่วยกำหนดประเด็นที่ประเมินแล้วสามารถใช้ข้อมูลรายละเอียดจากการวิเคราะห์หลักสูตร โดยเฉพาะจุดมุ่งหมายของหลักสูตร หรือการกำหนดร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง หรือประสบการณ์ของผู้ประเมิน ซึ่งจากตัวอย่างในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2545 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้ ดังนี้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิดวิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทักษะการรวมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

เมื่อพิจารณาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้ว จะเห็นว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่างๆ ของผู้เรียนก็จะเป็นส่วนหนึ่งของผลลัพธ์ที่คาดหวังในรูปแบบการประเมินของสแตคนั้นเอง จึงนำไปใช้รวมเป็นประเด็นย่อยหรือตัวชี้วัดตามประเด็นการประเมินได้ ส่วนประเด็นการประเมินที่อาจได้จากแหล่งอื่นๆ เช่น การกำหนดร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องหรือประสบการณ์ผู้ประเมินก็อาจจะอยู่ในประเด็นการประเมินผลลัพธ์ การปฏิบัติ หรือสิ่งนำก็ได้ เพื่อให้การประเมินตอบคำถามได้เพิ่มขึ้น

เพื่อให้ได้สารสนเทศครอบคลุม ครบถ้วน ในที่นี้จะเพิ่มปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับหลักสูตร ซึ่งถ้าผู้ประเมินเห็นว่าไม่จำเป็นก็อาจตัดออกได้เพราะว่าอาจใช้การอนุมานจากประเด็นประเมินอื่นๆ ได้ นั่นคือ ถ้าประเด็นอื่น ๆ มีความแตกต่างระหว่างความคาดหวังกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงมาก ก็แสดงว่าเป็นปัญหาหากแต่การเพิ่มสารสนเทศเกี่ยวกับปัญหาโดยตรงอาจทำให้สารสนเทศที่ครอบคลุมตรงจุดมากขึ้นในที่นี้จะเพิ่มปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรเป็นประเด็นการประเมินประกอบด้วย

4. การกำหนดขอบเขตการประเมิน

การกำหนดขอบเขตการประเมินอาจประเมินก่อนการใช้หลักสูตร ระหว่างการใช้หลักสูตร หลังจากการใช้หลักสูตรแล้ว หรือทั้ง 3 ระยะก็ได้ แต่การประเมินหลังการใช้หลักสูตรแล้ว จะมีสาระบางส่วนครอบคลุมไปถึงการประเมินก่อนใช้หลักสูตร และระหว่างการใช้หลักสูตรได้บ้าง เพียงแต่การปรับปรุงหลักสูตรและการใช้หลักสูตร อาจทำไม่ได้ในช่วงเวลาของการใช้หลักสูตรที่ผ่านมา ต้องคอยการใช้หลักสูตรใหม่อีกครั้งหนึ่ง (ถ้ามีการใช้อีก) ในที่นี้ เพื่อให้มองเห็นภาพครอบคลุม จะสมมุติโดยยกตัวอย่างแนวทางการประเมินหลังจากใช้หลักสูตรแล้ว

นอกจากขอบเขตการประเมินดังกล่าวซึ่งบางครั้งอาจมีการเรียกว่าเป็นวัตถุประสงค์ การประเมิน แต่ผู้เรียนเห็นว่ามี ความเกี่ยวเนื่องกันและเป็นเนื้อหาประเด็นการประเมิน ซึ่งคล้ายกับตัวแปรหรือเนื้อหาในการวิจัย จึงนำมากล่าวถึงในหัวข้อขอบเขต ซึ่งในการประเมินสิ่งอื่นๆต่อไปก็จะกล่าว เช่นนี้ด้วย สำหรับประเด็นของขอบเขตในเรื่องอื่นๆ เช่น ประชากร ตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล พื้นที่เก็บข้อมูล ระยะเวลา ฯลฯ ขึ้นอยู่กับประเด็นการประเมินและขอบเขตการประเมิน ต้องมีความสอดคล้องกัน เพื่อให้ได้สารสนเทศครบถ้วน

5. การพัฒนาตัวชี้วัด กำหนดเกณฑ์ และค่าน้ำหนัก

ตัวชี้วัดของหลักสูตรต่าง ๆ ทุกระดับจะมีตัวชี้วัดสำคัญๆ คล้ายคลึงกัน ผู้ประเมินอาจศึกษาได้จากการประเมินหลักสูตรทั่ว ๆ ไป โดยอาจต้องปรับเพิ่มให้เหมาะสมกับหลักสูตรที่จะประเมิน ปัญหาคือการกำหนดเกณฑ์ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่าอาจใช้มาตรฐานสำหรับแต่ละตัวชี้วัด (ถ้ามี) หรือสร้างขึ้นโดยการกำหนดร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องโดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับกัน ทุกฝ่าย และถ้าจะให้การประเมินมีความละเอียดขึ้นก็สามารถกำหนดเกณฑ์มากกว่า 2 ระดับ ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 1 รวมทั้งกำหนดค่าน้ำหนัก ซึ่งในที่นี้จะไม่เสนอตัวอย่างการกำหนดค่าน้ำหนัก ผู้สนใจดูวิธีการกำหนดค่าน้ำหนักของตัวชี้วัดและประเด็นการประเมินได้จากตัวอย่างการประเมินองค์การทางการศึกษาในบทที่ 9

6. การออกแบบการประเมินหรือกำหนดกรอบแนวคิด

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่สุด โดยการนำผลจากขั้นตอนที่ 1 – 5 มารวบรวมและสรุปเป็นกรอบแนวคิด เนื่องจากการประเมินหลักสูตรในที่นี้จะใช้รูปแบบการประเมินของสटक จึงต้องปรับตารางที่ 1.2 ซึ่งกำหนดไว้ในบทที่ 1 ให้สอดคล้องกับรูปแบบการประเมินแต่สาระสำคัญยังคงเหมือนเดิม ในที่นี้จะยกตัวอย่างแนวทางการกำหนดกรอบแนวคิดการประเมินโดยสังเขป ถ้าจะนำไปใช้จริงอาจต้องปรับหรือเพิ่มรายละเอียดเพิ่มเติมบ้าง ตัวอย่างแสดงดังตาราง 1

ตาราง 1 ตัวอย่างแนวทางการกำหนดกรอบแนวคิดการประเมินหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ประเด็นการประเมิน	เมตริกบรรยาย		เมตริกตัดสินคุณค่า		แหล่งข้อมูล	เครื่องมือ	การวิเคราะห์
	ความหวัง/ตัวชี้วัด	สิ่งที่เกิดขึ้นจริง/ตัวชี้วัด	มาตรฐาน (เกณฑ์)	การตัดสิน			
สิ่งนำเข้า							
• หลักสูตร	• มีความเหมาะสม/เป็นไปได้/สอดคล้องความต้องการผู้เรียนและสังคม		• $\bar{x} \geq 3.5$ จากมาตรฐาน 5 ระดับ		• ผู้เกี่ยวข้องได้แก่ ผู้จัดทำ/ผู้ใช้/ผู้เรียน/ชุมชน	• แบบสัมภาษณ์/ แบบสอบถาม	• วิเคราะห์เนื้อหา ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
• ผู้เรียน	• คุณลักษณะด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย		• ตามเกณฑ์มาตรฐานที่มี เช่น น้ำหนัก/ส่วนสูง ฯลฯ และที่กำหนดขึ้น		• ผู้เรียน/ครู/สถิติจากหน่วยงานต่าง ๆ	• แบบบันทึก/ แบบสอบถาม/ แบบสัมภาษณ์	• วิเคราะห์เนื้อหา ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
• ผู้สอน	• ความรู้ความสามารถ/แรงจูงใจ/ใฝ่สัมฤทธิ์		• $\geq 95\%$ ของครูที่ใช้หลักสูตร เช่น ทำแผนการสอน ใช้สื่อ ฯลฯ		• ครู / ผู้บริหาร	• แบบสังเกต / แบบสัมภาษณ์	• ค่าร้อยละ
• ผู้บริหาร	• บริหารจัดการหลักสูตรได้		• $\geq 95\%$ ของผู้บริหารสถานศึกษา		• ครู / ผู้บริหาร	• แบบสอบถาม	• ค่าร้อยละ
• สื่อ	• เพียงพอและเอื้อต่อหลักสูตร		• เปรียบเทียบกับกิจกรรม $\geq 95\%$ $\bar{x} \geq 3.5$		• ครู / ผู้เรียน	• แบบสอบถาม	• ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
การปฏิบัติ							
• การสื่อสาร	• สื่อสารเข้าใจ		• $\bar{x} \geq 3.5$		• ผู้เรียนเพื่อนครู	• แบบสังเกต	• ค่าเฉลี่ย / ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
• เวลาที่จัดให้	• เพียงพอ		• ตามขั้นตอนที่กำหนด 100 %		• ผู้เรียนเพื่อนครู	• แบบสังเกต	• ค่าเฉลี่ย / ค่า เบี่ยงเบน มาตรฐาน
• ลำดับเหตุการณ์	• เข้าใจง่าย		• $\bar{x} \geq 3.5$		• ผู้เรียน	• แบบสอบถาม	• ค่าเฉลี่ย / ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นการประเมิน	เมตริกบรรยาย		เมตริกตัดสินคุณค่า		แหล่งข้อมูล	เครื่องมือ	การวิเคราะห์
	ความหวัง/ตัวชี้วัด	สิ่งที่เกิดขึ้นจริง/ตัวชี้วัด	มาตรฐาน (เกณฑ์)	การตัดสิน			
<ul style="list-style-type: none"> • การให้แรงเสริม • บรรยากาศ 	<ul style="list-style-type: none"> • เพียงพอและเหมาะสม • เชื้อต่อการเรียน 		<ul style="list-style-type: none"> • $\geq 95\%$ ของโอกาส • $\geq 80\%$ ของผู้เรียน • $\geq 75\%$ • $\bar{x} \geq 3.5$ 		<ul style="list-style-type: none"> • ผู้เรียน • ผู้เรียน • ผู้เรียน / ครู • สถานศึกษาที่รับศึกษาต่อ • สถานประกอบการที่รับทำงาน • ครู/ผู้บริหาร • ผู้เรียน/ครู/ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง • ครู/ผู้บริหาร • ผู้เรียน/ครู/ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง • ครู/ผู้บริหาร • ผู้เรียน/ครู/ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง 	<ul style="list-style-type: none"> • แบบสอบถาม • แบบสัมภาษณ์/แบบสังเกต • แบบสอบถาม • แบบทดสอบ/แบบสัมภาษณ์ • แบบสัมภาษณ์ • แบบสอบถาม • แบบสัมภาษณ์ • แบบสอบถาม • แบบสัมภาษณ์ • แบบสอบถาม 	<ul style="list-style-type: none"> • ค่าเฉลี่ย / ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • ค่าร้อยละ • ค่าร้อยละ / ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • วิเคราะห์เนื้อหา • ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • วิเคราะห์เนื้อหา/ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • ความถี่/เนื้อหา
<ul style="list-style-type: none"> • คุณลักษณะผู้เรียน • คุณลักษณะผู้สอน • สถานศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> • ตามจุดหมายหลักสูตร 9 ข้อ • มีทักษะประสบการณ์ตามหลักสูตรเพิ่มขึ้น • ผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจ 		<ul style="list-style-type: none"> • ปฏิบัติตามแนวทางหลักสูตรได้ • $\bar{x} \geq 3.5$ • $\geq 75\%$ 		<ul style="list-style-type: none"> • สถานศึกษาที่รับศึกษาต่อ • สถานประกอบการที่รับทำงาน • ครู/ผู้บริหาร • ผู้เรียน/ครู/ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง • ครู/ผู้บริหาร • ผู้เรียน/ครู/ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง • ครู/ผู้บริหาร • ผู้เรียน/ครู/ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง 	<ul style="list-style-type: none"> • แบบสอบถาม • แบบทดสอบ/แบบสัมภาษณ์ • แบบสัมภาษณ์ • แบบสอบถาม • แบบสัมภาษณ์ • แบบสอบถาม • แบบสัมภาษณ์ • แบบสอบถาม • แบบสัมภาษณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> • ค่าร้อยละ / ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • ค่าร้อยละ / ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • วิเคราะห์เนื้อหา • ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • วิเคราะห์เนื้อหา/ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • ความถี่/เนื้อหา
<ul style="list-style-type: none"> • ปัญหา • ปัญหาต่าง ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> • ตามจุดหมายหลักสูตร 9 ข้อ • มีทักษะประสบการณ์ตามหลักสูตรเพิ่มขึ้น • ผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจ • ปัญหาตามตัวชี้วัดต่าง ๆ 		<ul style="list-style-type: none"> • ปฏิบัติตามแนวทางหลักสูตรได้ • $\bar{x} \geq 3.5$ • $\geq 75\%$ 		<ul style="list-style-type: none"> • สถานศึกษาที่รับศึกษาต่อ • สถานประกอบการที่รับทำงาน • ครู/ผู้บริหาร • ผู้เรียน/ครู/ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง • ครู/ผู้บริหาร • ผู้เรียน/ครู/ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง • ครู/ผู้บริหาร • ผู้เรียน/ครู/ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง 	<ul style="list-style-type: none"> • แบบสอบถาม • แบบทดสอบ/แบบสัมภาษณ์ • แบบสัมภาษณ์ • แบบสอบถาม • แบบสัมภาษณ์ • แบบสอบถาม • แบบสัมภาษณ์ • แบบสอบถาม • แบบสัมภาษณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> • ค่าร้อยละ / ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • ค่าร้อยละ / ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • วิเคราะห์เนื้อหา • ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • วิเคราะห์เนื้อหา/ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน • ความถี่/เนื้อหา

จากตาราง 1 ซึ่งนำตารางที่กำหนดเป็นแนวทางสำหรับกรอบแนวคิดมาปรับให้สอดคล้องกับรูปแบบการประเมินของสdek ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่ารูปแบบของสdekจะมีประเด็นการประเมินคล้ายกับรูปแบบการประเมินแบบชิปปี้ และการประเมินของเคิร์กแพททริค เพียงแต่อาจเรียกชื่อหรืออยู่ในตำแหน่งที่ต่างกันเท่านั้น แต่รูปแบบการประเมินของสdekจะกล่าวถึงเรื่องเกณฑ์และการตัดสินไว้

ด้วย คือเป็นข้อกำหนดของรูปแบบไว้เป็นการเฉพาะส่วนรูปแบบชิปปีและรูปแบบเคิร์กแพ็ททริกจะไม่กล่าวถึงเรื่องเกณฑ์การตัดสินไว้โดยตรง ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบ จะนำไปใช้ประกอบการแยกตัวอย่าง สำหรับการประเมินโครงการมนบทที่ 7 ต่อไป

สำหรับความคล้ายคลึงกัน เช่น สิ่งนำในรูปแบบของสdekจะคล้ายกับสภาพแวดล้อมและปัจจัยนำเข้าในรูปแบบชิปปี การปฏิบัติคล้ายกับกระบวนการ และผลผลิตก็จะเป็นสิ่งเดียวกันใน ขณะที่รูปแบบการประเมินประสิทธิภาพการฝึกอบรมของเคิร์กแพ็ททริก จะเน้นเรื่องผลหรือประสิทธิผลเกี่ยวกับการเรียนรู้พฤติกรรมและผลลัพธ์ต่อองค์การ ซึ่งเหมือนกับผลผลิตในรูปแบบการประเมินของชิปปีละสdek แต่มีการพิจารณาถึงสิ่งนำและการปฏิบัติด้วยเช่นกัน เพียงแต่ปรับให้เป็นความพึงพอใจต่อสิ่งนำและการปฏิบัติ ทำให้กลายเป็นผลผลิตเท่านั้น ซึ่งความคล้ายคลึงกันดังกล่าวเปรียบเทียบได้ดังตารางที่ 6.2

ตาราง 2 เปรียบเทียบประเด็นการประเมินตามรูปแบบต่างๆ

รูปแบบ	ประเด็นการประเมิน			
สdek	สิ่งนำ	สิ่งนำ	การปฏิบัติ	ผลลัพธ์
ชิปปี	สภาพแวดล้อม	ปัจจัยนำเข้า	กระบวนการ	ผลผลิต
เคิร์กแพ็ททริก	-	-	-	ปฏิกิริยาของสิ่งนำและการปฏิบัติ/การเรียนรู้พฤติกรรม/ผลลัพธ์ต่อองค์การ

7. การสร้างแบบและพัฒนาเครื่องมือ

เนื่องจากตัวอย่างหลักสูตรที่ยกมาเป็นแนวทางการประเมินเป็นหลักสูตรกลางมีขอบข่ายและวัตถุประสงค์กว้าง จึงต้องใช้เครื่องมือหลายประเภท ทั้งแบบบันทึกข้อมูลจากสถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อัตราการเรียนต่อการทำงาน และสมรรถภาพทางกาย นำหนัก ส่วนสูง เป็นต้น แบบสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับหลักสูตรทั้งระดับผู้จัดทำ ผู้บริหาร ผู้ใช้ และผู้บริการ แบบสอบถามในประเด็นต่าง ๆ ตามตัวชี้วัด เช่นการปฏิบัติ เวลาที่ใช้ และความพึงพอใจ แบบสังเกตเกี่ยวกับการสื่อสาร และบรรยากาศการเรียน เป็นต้น และถ้าผู้ประเมินต้องการทดสอบความรู้ความสามารถโดยใช้ข้อสอบกลาง แทนพิจารณาข้อมูลจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก็ต้องใช้แบบทดสอบด้วย

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการประเมินหลักสูตรกลางขนาดใหญ่ดังกล่าวจะดำเนินการโดยหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งมีทรัพยากรเพียงพอที่จะประเมินหลักสูตรได้ ถ้าเป็นผู้ประเมินทั่วไปหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะประเมินหลักสูตรขนาดเล็กของสถานศึกษาในรายวิชา หรือกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ก็จะมีขอบข่ายเล็กน้อย ทั้งประเด็นการประเมิน ตัวชี้วัด ผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือ เกณฑ์และการวิเคราะห์ ทำให้ใช้ทรัพยากรน้อยลงจนกระทั่งอยู่ในวิสัยที่จะประเมินได้ ซึ่งรายละเอียดในการสร้างและพัฒนาเครื่องประเภทต่างๆ

8. การใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจะเป็นสถิติพื้นฐานง่าย ๆ เช่นเดียวกับการประเมินสิ่งอื่น ๆ ดังกล่าวแล้ว เช่น จำนวนนับ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลัก

9. การเขียนรายงานการประเมิน

การเขียนรายงานการประเมินหลักสูตร ซึ่งจะมีสาระค่อนข้างมากกว่าสิ่งประเมินที่ผ่าน มาจึงควรเขียนรายงานการประเมินเต็มรูปแบบ อย่างกรณีตัวอย่างที่ยกมาเป็นแนวทางก็ต้องเขียนรายงานแบบสมบูรณ์ โดยถ้าผู้ใช้ผลการประเมินต้องการเร่งด่วนอาจเขียนเป็นบทสรุปสำหรับผู้บริหารก่อนแล้วค่อยเขียนเต็มรูปแบบต่อไป

ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนาการศึกษา(Educational Research and DevelopmentหรือR& D)

การวิจัยและพัฒนาการศึกษา เป็นการพัฒนาการศึกษา โดยพื้นฐานการวิจัย (Research Based Education Development) เป็นกลยุทธ์หรือวิธีการสำคัญหนึ่งที่ยอมรับใช้ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา โดยเน้นหลักเหตุผลและตรรกวิทยา เป้าหมายหลัก คือ ใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา (Education Product)

การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา (R & D) มีความแตกต่างจากการวิจัยการศึกษาประเภทอื่นๆ อยู่ 2 ประเภท คือ

1. เป้าประสงค์ / จุดมุ่งหมาย (Goal) การวิจัยทางการศึกษามุ่งค้นคว้าหาความรู้ใหม่ โดยการวิจัยพื้นฐานหรือมุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน โดยการวิจัยประยุกต์ แต่การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษามุ่งพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา แม้ว่าการวิจัยประยุกต์ทางการศึกษาหลายโครงการก็มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา เช่นการวิจัยประยุกต์ทางการศึกษาสำหรับการสอนแต่ละแบบแต่ละผลิตภัณฑ์เหล่านี้ได้ใช้สำหรับการทดสอบสมมุติฐานของการวิจัยแต่ละครั้งเท่านั้น ไม่ได้พัฒนาไปสู่การใช้สำหรับสถานศึกษาทั่วไป

2. การนำไปใช้ (Utility) การวิจัยทางการศึกษา มีช่องว่างระหว่างผลการวิจัยกับการนำไปใช้จริงอย่างกว้างขวาง คือ ผลการวิจัยทางการศึกษาจำนวนมากอยู่ในตู้ไม่ได้รับการพิจารณานำไปใช้นักการศึกษาและนักวิจัยจึงหาทางลดช่องว่างดังกล่าวโดยวิธีที่เรียกว่า "การวิจัยและพัฒนา" อย่างไรก็ตามการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา มิใช่สิ่งที่ทดแทนการวิจัยทางการศึกษา แต่เป็นเทคนิควิธีที่จะเพิ่มศักยภาพของการวิจัยทางการศึกษาให้มีผลต่อการจัดการทางการศึกษา คือ เป็นตัวเชื่อมเพื่อแปลงไปสู่ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่ใช้ประโยชน์ได้จริงในโรงเรียนทั่วไป ดังนั้น การใช้กลยุทธ์การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาเพื่อปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษาจึงเป็นการใช้ผลจากการวิจัยทางการศึกษา (ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยพื้นฐาน หรือการวิจัยประยุกต์) ให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น (การวิจัยและพัฒนา http://www.sobkroo.com/ct_3.htm วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2549)

ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนาประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 11 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การกำหนดผลผลิตทางการศึกษาที่จะทำการพัฒนา

ขั้นตอนแรกที่สำคัญที่สุด คือ ต้องกำหนดให้ชัดว่าผลผลิตทางการศึกษาที่จะวิจัยและพัฒนาคืออะไรโดยต้องกำหนดลักษณะทั่วไป รายละเอียดของการใช้วัตถุประสงค์ของการใช้เกณฑ์ในการเลือกกำหนดผลผลิตการศึกษาที่จะวิจัยและพัฒนา อาจมี 4 ข้อ คือ

1. ตรงกับความต้องการอันจำเป็นหรือไม่
2. ความก้าวหน้าทางวิชาการมีพอเพียงในการที่จะพัฒนา ต่อการวิจัยและพัฒนานั้นหรือไม่
3. บุคลากรที่มีอยู่ ทักษะความรู้และประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการวิจัยและพัฒนานั้นหรือไม่
4. ผลผลิตนั้นจะพัฒนาขึ้นในเวลาอันสมควรได้หรือไม่

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คือการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัย การสังเกตภาคสนามซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้ผลผลิตการศึกษาที่กำหนด ถ้ามีความจำเป็นผู้ทำการวิจัยและพัฒนาอาจต้องทำการศึกษาวิจัยขนาดเล็กเพื่อหาคำตอบซึ่งงานวิจัยและทฤษฎีที่มีอยู่ไม่สามารถตอบได้ก่อนที่จะเริ่มการพัฒนาต่อไป

ขั้นที่ 3 การวางแผนการวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วย

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้ผลผลิต
2. ประมาณการค่าใช้จ่าย กำลังคน และระยะเวลาที่ต้องใช้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้
3. พิจารณาผลสืบเนื่องจากผลผลิต

ขั้นที่ 4 พัฒนารูปแบบขั้นตอนของผลผลิต

ขั้นนี้เป็นขั้นการออกแบบและจัดทำผลผลิตการศึกษาตามที่วางไว้ เช่น เป็นโครงการวิจัยและพัฒนา หลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้น ก็จะต้องออกแบบหลักสูตร เตรียมวัสดุหลักสูตร คู่มือผู้ฝึกอบรม เอกสารในการฝึกอบรม และเครื่องมือการประเมินผล

ขั้นที่ 5 ทดลองหรือทดสอบผลผลิตครั้งที่ 1

โดยการนำผลผลิตที่ออกแบบและจัดเตรียมไว้ในขั้นที่ 4 ไปทดลองใช้เพื่อทดสอบคุณภาพขั้นต้นของผลผลิตในโรงเรียนจำนวน 1-3 โรงเรียน ใช้กลุ่มเด็ก 6-12 คน ประเมินผลโดยการใช้แบบสอบถาม การสังเกตและการสัมภาษณ์ แล้วรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์

ขั้นที่ 6 ปรับปรุงผลผลิตครั้งที่ 1

นำข้อมูลและผลการทดลองใช้จากขั้นตอนที่ 5 มาพิจารณาปรับปรุง

ขั้นที่ 7 ทดลองหรือทดสอบผลผลิตครั้งที่ 2

ขั้นนี้นำผลผลิตที่ปรับปรุงไปทดลอง เพื่อทดสอบคุณภาพผลผลิตตามวัตถุประสงค์ โรงเรียน จำนวน 5-15 โรงเรียน ใช้กลุ่มตัวอย่าง 30-100 คน ประเมินผลเชิงปริมาณในลักษณะ Pre-test นำผลไปเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของการใช้ผลผลิตอาจมีกลุ่มควบคุม กลุ่มการทดลอง ถ้าจำเป็น

ขั้นที่ 8 ปรับปรุงผลผลิตครั้งที่ 2 นำข้อมูลและผลจากการทดลองใช้จากขั้นที่ 7 มาพิจารณาปรับปรุง

ขั้นที่ 9 ทดลองหรือทดสอบผลผลิตครั้งที่ 3

ขั้นนี้นำผลผลิตที่ปรับปรุงไปทดลอง เพื่อทดสอบคุณภาพการใช้งานของผลผลิต โดยใช้ตาม ลำพังในโรงเรียน 10-13 โรงเรียน ใช้กลุ่มตัวอย่าง 40-200 คน ประเมินผลโดยการใช้แบบสอบถาม การสังเกตและการสัมภาษณ์แล้วรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์

ขั้นที่ 10 ปรับปรุงผลผลิตครั้งที่ 3 นำขั้นที่ 9 มาพิจารณาปรับปรุงเพื่อผลิตและเผยแพร่ต่อไป

ขั้นที่ 11 เผยแพร่ เป็นการเสนอรายงานเกี่ยวกับผลการวิจัยและพัฒนาผลผลิตในที่ ประชุมสัมมนาทางวิชาการหรือวิชาชีพ ส่งไปลงเผยแพร่ไปใช้ในโรงเรียนต่าง ๆ หรือติดต่อบริษัทเพื่อ ผลิตจำหน่ายต่อไป (การวิจัยและพัฒนา http://www.sobkroo.com/r_3.htm วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2549)

ในการดำเนินการวิจัยและพัฒนาที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับการวิจัยและพัฒนาของ รัตนะ บัวสนธ์ ดังนี้ (รัตนะ บัวสนธ์, 2544. หน้า 4-7)

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจ สังเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการ เพื่อที่จะหาคำตอบ เกี่ยวกับสภาพ ปัญหาความขาดแคลนและความต้องการในผลิตภัณฑ์ รวมทั้งลักษณะของผลิตภัณฑ์ ที่ต้องการให้พัฒนา ผลจากขั้นตอนนี้จะทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้อง เหมาะสมกับความต้องการ ของกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการใช้ผลิตภัณฑ์

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นผลต่อจากขั้นตอนที่ 1 กล่าวคือเป็นการนำ ความรู้หรือผลการวิจัยที่ได้มาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยให้มีรูปแบบและลักษณะที่ตรงหรือ สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ในการสร้างหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์นี้อาจต้องใช้นักคนที่ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง และเมื่อสร้างเสร็จแล้วต้องนำไปตรวจสอบความเหมาะสมและหา ประสิทธิภาพ ซึ่งอาจใช้วิธีการประชุมสัมมนา การใช้แบบสอบถามให้แสดงความคิดเห็น การทดลอง ใช้กับกลุ่มเป้าหมายขนาดเล็กหรือกลุ่มย่อย ๆ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ เป็นการนำผลิตภัณฑ์ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายขนาดใหญ่ ในขั้นตอนนี้มักเกี่ยวข้องกับการออกแบบแผนการทดลองเพื่อให้มีความเที่ยงตรงภายในมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลสรุป เป็นการประเมินผลผลิตภัณฑ์ในภาพรวมทั้งหมด ซึ่งประเมินทั้งตัวผลิตภัณฑ์ กระบวนการใช้ผลิตภัณฑ์ และผลที่ได้รับจากการใช้ผลิตภัณฑ์ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ การดำเนินการในขั้นตอนนี้เป็นการดำเนินการวิจัยเชิงประเมิน ผลที่ได้จากการประเมินจะนำไปสู่การตัดสินใจปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่หรือแก้ไขปัญหาลักษณะการใช้อยู่รวมทั้งยุติการใช้ผลิตภัณฑ์นั้น

การศึกษาครั้งนี้ ดำเนินการตามระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนาดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจ และวิเคราะห์ความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเรื่องป่าแดงบ้านเรา

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและหาคุณภาพของหลักสูตรสาระท้องถิ่น เรื่อง ป่าแดงบ้านเรา

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่องป่าแดงบ้านเรา

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่องป่าแดงบ้านเรา

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร พบงานวิจัยจำนวน 5 เรื่อง คือในปี 2456 วรรณภา โพธิ์ศรี (2546. หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนเครือข่ายการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตการศึกษา 7 ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วย 3 ระบบคือ ระบบการจัดทำหลักสูตร ระบบการใช้หลักสูตร และระบบการประเมินหลักสูตร

ระบบการจัดทำหลักสูตรประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมก่อนจัดทำหลักสูตร 2) ขั้นตอนการออกแบบหลักสูตร 3) ขั้นตอนการสรุปผลการดำเนินงานจัดทำหลักสูตร 4) ขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร 5) ขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรก่อนนำไปใช้

ระบบการใช้หลักสูตรประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการวางแผนการใช้หลักสูตร 2) ขั้นตอนการดำเนินการใช้หลักสูตร 3) ขั้นตอนการตรวจสอบการใช้หลักสูตร 4) ขั้นตอนการรายงานผลการใช้หลักสูตร 5) ขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรระหว่างการใช้

ระบบการประเมินหลักสูตรประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการนิเทศ กำกับติดตาม ประเมินผล 2) ขั้นตอนการสรุปรายงานผลการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ 3) ขั้นตอนการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ในปี พ.ศ. 2548 ดวงใจ อวณมิน และคณะ. (2548. หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ สำหรับชุมชนเพลงพื้นบ้าน ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน พบว่า ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมเท่ากับ 85.21 / 83.11 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน ในด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ นักเรียนผ่านเกณฑ์การประเมินคิดเป็นร้อยละ 100 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ในปีเดียวกัน ธีญญลักษณ์ เอกไพบูลย์ (2548. อ้างอิงจากวัลลียา ศิริกล้า, 2550. หน้า 62) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรการแกะสลักจากเศษไม้ สาระเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความคิดเห็นของครูเห็นด้วยกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นนำวิทยากรท้องถิ่นมาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ส่วนความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 จีรสิทธิ์ จิรนนทนกุล และคณะ (2549. อ้างอิงจากวัลลียา ศิริกล้า, 2550. หน้า 62) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม เรื่องการปลูกข้าวไร่เชิงอนุรักษ์ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2

พบว่า แผนจัดการเรียนรู้การใช้หลักสูตร มีความสอดคล้องอยู่ในระดับมาก ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความคิดเห็นของครูเห็นด้วยกับการนำวิทยากรท้องถิ่นมาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ทำให้นักเรียนรู้จักการปฏิบัติจริง และนำความรู้ไปประกอบอาชีพ และในปีเดียวกัน พ.ศ. 2549 อาภาพร โพธิ์ดง (2549. หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสาระเพิ่มเติม เรื่องไถ่ชนพระนเรศวร กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการจัดทำรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรสาระเพิ่มเติมเรื่องไถ่ชนพระนเรศวร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีค่าดัชนีความสอดคล้องที่ระดับ 0.80-1.00 และมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และเอกสารประกอบหลักสูตรสาระเพิ่มเติมเรื่องไถ่ชนพระนเรศวร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีค่าดัชนีความสอดคล้องที่ระดับ 0.80-1.00 และมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการสอนโดยใช้หลักสูตรสาระเพิ่มเติมเรื่องไถ่ชนพระนเรศวร มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยในปี พ.ศ. 2550 ของวัลลียา ศิริกล้า (2550. หน้า บทคัดย่อ) ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสาระเพิ่มเติม เรื่องเกษตรอินทรีย์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 75 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทักษะการปฏิบัติงานของนักเรียนที่เรียนหลักสูตรสาระเพิ่มเติมเรื่องเกษตรอินทรีย์ โดยภาพรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับดี พบงานวิจัยต่างประเทศในปี พ.ศ. 2549 ของฮอบคินส์ (Hopkins. 1985. p. 1824-1825-A อ้างอิงในธัญญา อินทรโชติ 2549. หน้า 53) ได้ทำการวิจัยเรื่องการจัดหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับ Valley View School ผลการวิจัยสรุปได้ว่าองค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อการจัดหลักสูตร คือ ปัญหาการปรับใช้แผนปฏิบัติการของโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ขาดหลักสูตรที่มีเฉพาะท้องถิ่นประชาชนในท้องถิ่นไม่เรียกร้องให้มีการจัดหลักสูตรท้องถิ่นของตน ไม่มีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อปรับปรุงหลักสูตร และในปี พ.ศ. 2544 Wither, Sarah E (2000. อ้างอิงจากวัลลียา ศิริกล้า, 2550. หน้า 63) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการศึกษาที่อาศัยสถานที่ พบว่า ประเด็นปัญหาที่กลายเป็นเรื่องที่ชัดเจนที่สุดในระหว่างกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย เวลา ความเป็นเจ้าของการแพร่กระจายไปสู่โรงเรียน โครงสร้าง การทำให้หลักสูตรเป็นระเบียบแบบแผนและทำให้นือหาเป็นมาตรฐาน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีทักษะการปฏิบัติงานและเกิดเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมที่ดีได้ ซึ่งผู้เรียนสามารถนำความรู้ ทักษะที่ได้รับจากการเรียนไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือการประกอบอาชีพที่สุจริตได้ ดังนั้นโรงเรียนจึงควรมีการพัฒนาหลักสูตรหลักสูตรที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โดยเชิญวิทยากรท้องถิ่นมาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ มีทักษะในการปฏิบัติงาน เห็นความสำคัญ และตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมพร้อมเกิดเจตคติที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนสืบต่อไป

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ความสำคัญของการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การประเมินหลักสูตร แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คณะผู้ศึกษาค้นคว้าได้กำหนดขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรสาระท้องถิ่น เรื่อง ป่าแดงบ้านเรา ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ได้แก่ ความต้องการของชุมชน รวมทั้งศึกษาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อคัดเลือกเนื้อหาสาระและประสบการณ์บางเรื่องนำมาบูรณาการกับข้อมูลในท้องถิ่น

ขั้นที่ 2 กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

ขั้นที่ 3 จัดทำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

ขั้นที่ 4 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

ขั้นที่ 5 การนำหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นไปทดลองใช้

ขั้นที่ 6 การประเมินผลการใช้หลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

และกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่อง ป่าแดง

บ้านเรา แสดงดังภาพ 1

ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการในการสร้างหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่อง ป่าแดงบ้านเรา